

परिच्छेद : एक

शोध-परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

भाषा मानवीय र सामाजिक वस्तु हो । यो मानवमात्रको निजी पेवा र समाजद्वारा पिँडी दरपिँडी हुँदै प्राप्त हुने वस्तु हो । भाषाको आर्जन व्यक्तिले समाजबाट गर्छ र सामाजिक सम्पर्क स्थापित गर्न तथा बृद्धि गर्न यसको उपयोग उसले समाजमै गर्दछ । भाषाको आर्जन एकातिर घरपरिवार तथा छिमेकीको सम्पर्कबाट स्वतः हुँदै गइरहेको हुन्छ भने अर्कातिर औपचारिक शिक्षाबाट पनि यसको आर्जन गर्न सकिन्छ । मानिसमा भाषाको विकास हुँदै गएकाले यो मानवीय व्यवहार र सामाजिक व्यवहारको अभिन्न अङ्ग बनेको छ । भाषा वैचारिक आदान प्रदानको महत्त्वपूर्ण माध्यम हो । अरूद्वारा भाषाका माध्यमले व्यक्त गरिएका विचार एवम् भावनालाई बुझ्नु वा ग्रहण गर्नु आदान हो भने आफ्ना विचार एवम् भावनालाई अरूसमक्ष प्रस्तुत गर्नु प्रदान हो । यही विचार विनिमयको सर्वाधिक सरल र सुगम माध्यम भाषा हो ।

कुनै पनि भाषाका मौखिक र लिखित गरी दुई माध्यम हुन्छन् । मौखिक माध्यम उच्चार्य र श्रव्य प्रक्रियामा आधारित हुन्छ र यसको प्रयोग वक्ता र श्रोताको सामीप्यमा हुन्छ । मौखिक भाषा ध्वन्यात्मक माध्यम भएकाले विचार विनिमयको लागि सरल सुगम र प्रभावकारी हुन्छ । भाषाको वास्तविक रूप पनि मौखिक नै हो तर विभिन्न कारणले गर्दा मानवीय समाजमा लिखित भाषाको पनि प्रयोग हुने गर्दछ । भाषाको लिखित माध्यम मौखिक भाषाकै प्रतिरूप हो । यसलाई कागज र कलमको सहायताले मूर्तरूप दिइन्छ । लेख्य भाषा श्रव्यात्मक नभई दृश्यात्मक किसिमको हुन्छ । त्यसैले यसमा वक्ता र श्रोताको सामीप्य चाहिँदैन । यसबाट मानवीय विचार र भावनाहरूको सङ्ग्रह गरेर राख्न सकिन्छ । लिखित भाषालाई मानवले ज्ञानविज्ञानका क्षेत्रमा उपलब्ध गरेको प्राप्ति र उपादेयतालाई सुरक्षित गरेर राख्न सकिन्छ र तिनको अध्ययन र प्रयोग गरेर युगयुगान्तरसम्म मानवीय सभ्यताको विकासमा ठूलो टेवा पुऱ्याउन सकिन्छ । त्यसैले भाषाको लेख्य रूप जान्नु पनि ज्यादै आवश्यक हुन आउँछ । त्यसरी यी विविध समस्याहरूका बाबजुद पनि रामपुर गा. वि. स. भित्रका माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिको अध्ययनलाई अध्ययनको विषयवस्तु बनाइएको छ ।

१.२ शोध शीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक रामपुर गा.वि.स. भित्रका माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन रहेको छ ।

१.३ शोध प्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्घाय तानसेन बहुमुखी क्याम्पस ने. शि. अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको ५९८ पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.४ समस्याकथन

वैयक्तिक तथा वातावरणीय कारणले गर्दा पहिलो भाषा सिकाइ जस्तो दोस्रो भाषा सिकाइ त्यति सहज हुन सक्दैन । दोस्रो भाषा सिकदा सिकारूले एउटा भाषाको अनुभव बटुली सकेको हुन्छ । पहिलो भाषाको वर्ण व्यवस्था, वाक्यगठन लगायत विभिन्न व्याकरणिक कोटिहरूको संयोजन र प्रयोग आफ्नै किसिमको हुन्छ । (यसमा पनि भिन्न भिन्न परिवारका भाषाहरूका बीचमा बढी समस्या र भिन्नता रहेको पाइन्छ) तसर्थ दोस्रो भाषा सिकाइमा पहिलो भाषाको अनुभवहरूले स्थानान्तरित हुनुको कारणले पनि विभिन्न क्षेत्रका त्रुटिहरू हुनुमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलिरहेको हुन सक्छ । विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिकदा विभिन्न क्षेत्रमा विविध खाले त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ । त्यसमा पनि वाक्यगठनमा गरिने त्रुटिलाई प्रमुख समस्याको रूपमा निम्न बुँदाहरू प्रश्नात्मकरूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) माध्यमिकतहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिकदा वाक्यगठन सम्बन्धी के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ?

ख) विद्यार्थीहरूबाट गरिने त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण के-कसरी गर्न सकिन्छ ?

ग) उक्त त्रुटिहरूमा सुधार ल्याउन के-कस्ता भाषा शिक्षणीय सुभावहरू प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ?

यस अध्ययनमा मुख्यतः यिनै समस्याहरूमा केन्द्रित रही समाधानका उपयुक्त सुभावहरू प्रस्तुत गर्ने कुरालाई प्रमुखता दिइएको छ ।

१.५ अध्ययनको उद्देश्य

यस शोधकार्यमा रामपुर गा.वि.स.भित्रीका माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको सिकाइ र प्रयोगका सन्दर्भमा वाक्यगठनमा केकस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् भन्ने कुराको अध्ययन गरिएको छ । यस शोधकार्यका प्रमुख उद्देश्यहरू बुँदागत रूपमा निम्न छन् :

- क) माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु ।
- ख) उक्त त्रुटिको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु ।
- ग) त्रुटिहरू निराकरणका निमित्त उपायहरू पत्ता लगाई सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु ।

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा

पूर्वकार्यको लेखाजोखाको आधारमा अध्ययन अनुसन्धान गर्दा वर्तमानमा अगाडि बढ्न सजिलो हुन्छ र विगतको अध्ययनले वर्तमानको अध्ययनलाई मार्गनिर्देशक गर्दछ । त्यसैले कुनै पनि प्राप्तिका लागि कार्य गर्दा त्यससम्बन्धी पूर्वकार्यहरू भएका छन् वा छैनन् ? यदि भएका छन् भने केकस्ता, कसरी र किन गरिएका छन् ? सो सम्बन्धी लेखाजोखा गरिन वाञ्छनीय हुन्छ । अतः ती सम्पूर्ण कुराहरूका बारेमा जानकारी लिनका लागि यहाँ त्रुटि विश्लेषणसँग सम्बन्धित पूर्वकार्यहरूको अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

रामचन्द्र लम्सालको निम्नमाध्यमिक तह पूरा गरेको आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटि पक्षको तुलनात्मक अध्ययन (२०४०) शीर्षकमा एक लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ । अध्ययनका मुख्य उद्देश्यहरूमा आवासीय र साधारण विद्यालयहरूमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनसम्बन्धी गर्ने त्रुटि पक्षको पहिचान गर्नु र दुवै किसिमका विद्यार्थीहरूका बीच वाक्यगठनमा पाइने त्रुटि पक्षको पारस्परिक तुलना गरिएको छ । यस अध्ययनले नेपाली वाक्यगठनका सबै पक्षलाई नसमेटी अनिवार्य नेपाली विषयको नि.मा.वि. तहको पाठ्यक्रममा निहित प्रयोगात्मक वाक्यका आधारभूत तत्त्व लिङ्ग, वचन, काल, पुरुष, वाक्यस्वरूप, पदमेल नामक छ पक्षमा विभाजित गरी अध्ययन गरेको पाइन्छ । आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूबिच वाक्यगठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटि पक्षको तुलना गर्दा आवासीय विद्यालयका विद्यार्थीहरूको तुलनामा साधारण विद्यालयका

विद्यार्थीहरूले लिङ्ग र वचन सम्बन्धी बढी त्रुटि गरेका र ती विद्यार्थीहरूको स्तर कमजोर रहेको पाइएको छ । तर प्रस्तुत समीक्षामा नेपाली भाषालाई पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू कुन - कुन हुन् भन्ने पक्षमा प्रस्ट पारिएको छैन ।

केदारप्रसाद शर्माले माध्यमिक तहका अवधी भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यहरूको लेखनमा गर्ने पदसङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन (२०४२) शीर्षकको लघु अनुसन्धानात्मक कृतिमा कक्षा ९ का अवधीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यहरूको लेखनमा गर्ने पदसङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरू पत्तालगाई तिनको वर्गीकरण र विश्लेषण गरेका छन् । यिनले लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरका सन्दर्भमा प्रयोग हुने विश्लेषण, भेदक र क्रियापदका त्रुटिहरू पहिचान हुनसक्ने गरी प्रश्नावली निर्माण गरेर अध्ययनसँग सम्बन्धित विद्यार्थीहरूमा प्रस्तुत गरिएको अध्ययनबाट प्राप्त निष्कर्षमा अवधीभाषी विद्यार्थीहरूलाई पदसङ्गतिका बारेमा स्पष्ट ज्ञान नभएको चर्चा गर्दै दोस्रो भाषाको रूपमा नेपालीलाई अपनाउने विद्यार्थीहरूले प्रायः वाक्यगठनमा र त्यसमा निहित पदसङ्गतिमा पनि त्रुटि गर्छन् भन्ने कुरालाई औल्याएका छन् ।

हेमाङ्गराज अधिकारीद्वारा शिक्षाशास्त्र सङ्काय प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा पहिलो र दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूका वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०४०) शीर्षकको शोधपत्रको प्रमुख उद्देश्य प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययनरत नेवारी मातृभाषी भएका शिक्षार्थीहरूका वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरू पहिल्याउनु र उक्त त्रुटिहरूमा नेपाली मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूका बीचमा तुलना गरिएको पाइन्छ । प्रस्तुत समीक्षामा अधिकारीले वाक्यगठन अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर र वाच्यसँग सम्बन्धित स्वतन्त्र, उत्पादनात्मक, नियन्त्रित र पहिचानात्मक गरी तीन किसिमका प्रश्नहरू तयार पारिएको छ । नेपाली र नेवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूको तुलनामा नेवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूको वचन सम्बन्धी त्रुटि बढी भएको उल्लेख गरेका भए पनि मगरभाषी विद्यार्थीहरूका सम्बन्धमा चर्चा गरेका छैनन् ।

गङ्गाबहादुर के.सी.ले सुर्खेत जिल्लाका कक्षा ५ उत्तीर्ण मगरभाषी विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०५५) शीर्षकको शोधपत्रमा मगरभाषी विद्यार्थीहरूले कविताको सस्वरपठन, शब्दोच्चारण, वाक्यगठन र वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाई तुलनात्मक विश्लेषण गरेका छन् तर यस अध्ययनमा व्याकरणिक कोटि अन्तर्गत लिङ्ग वचन, काल,

पुरुष, भाव, पक्ष, कारक वाच्यसम्बन्धी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटि पक्षलाई समावेश गरेका छैनन् ।

सुशीलादेवी मिश्र (२०५५/०५६) ले कक्षा ५ थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्रमा कक्षा ५ उत्तीर्ण थारूभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउदै ती विद्यार्थीहरूले वाक्यगठन अन्तरगत सबैभन्दा बढी त्रुटिगर्ने क्षेत्र पहिचान गरेकी छैनन् ।

बिन्दु पौडेल (२०५८) ले कक्षा ७ मा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको सस्वरपठन, शब्दोच्चारण, वाक्यगठन र वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिहरू पत्तालगाई त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्ने र प्राप्त निष्कर्षका आधारमा सुझावहरू प्रस्तुतगर्ने उद्देश्य राखेको पाइएको छ ।

केशव पराजुली (२०५९) ले पोखरा उपमहानगरपालिका कक्षा ८ मा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा आफ्नो शोधकार्य प्रस्तुत गरेका छन् । यस शोधपत्रको उद्देश्य भाषासिकाइमा हुने वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिको सैद्धान्तिक चर्चा गर्ने, कक्षा ८ मा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउने, मगरभाषी विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिको तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने र त्रुटि निराकरणमा शिक्षणका लागि सुझाव दिने उद्देश्य रहेको छ । यसमा क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधिको अवलम्बन गरिएको छ ।

धनञ्जय सुवेदी (२०५९) ले पर्वत जिल्लाका कक्षा ८ मा अध्ययनरत गुरूडभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्रमा गुरूडभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिबारे चर्चा गरेका छन् । उक्त शोधकार्यबाट प्राप्त निष्कर्षले वाक्यगठनको त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषणका क्रममा स्वतन्त्र लेखन, विषयगत, वस्तुगत प्रश्नहरूबाट प्राप्त त्रुटि संख्यालाई लिङ्ग, वचन, पुरुष, भाव, वाच्य आदिका आधारमा प्रस्तुत गरिएको भए पनि यी पक्ष मध्ये लिङ्ग र वाच्यमा सबैभन्दा बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

नारायणदत्त भण्डारी (२०६०) द्वारा कक्षा ६ मा अध्ययनरत गुरूडभाषी विद्यार्थीले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य गरेको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यको निष्कर्षले सबैभन्दा बढी त्रुटि भावमा र सही प्रतिक्रिया लिङ्गमा देखिएको छ । त्यस्तै स्वतन्त्र लेखनमा सबैभन्दा बढी त्रुटि वचन र कम त्रुटि पक्ष र भावमा देखिएको छ ।

विमला भण्डारी (२०६१) ले कास्की जिल्लाका कक्षा ५ मा अध्ययनरत गुरूड मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा अध्ययन गरेकी छन् । उक्त शोधकार्यको मुख्य उद्देश्य गुरूडभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको क्षेत्र पहिल्याउने , विषयगत र स्वतन्त्रलेखन गरी तीन प्रकारका प्रश्न तयार गरी शोधपत्र तयार गरेको पाइन्छ ।

प्रकाश आचार्य (२०६२) ले तनहुँ जिल्लाका कक्षा ८ मा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षक राखी शोधकार्य लेखेका छन् । यस शोधपत्रमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको अवलम्बन गरिएको पाइन्छ । उनले वस्तुगत, विषयगत र स्वतन्त्रलेखन गरी तीन प्रकारका प्रश्न तयार गरी शोधपत्र तयार गरेको पाइन्छ ।

उर्पयुक्त पूर्वकार्यका अध्ययनहरूका आधारमा के देखिन्छ भने त्रुटिका बारेमा विभिन्न अध्ययन अनुसन्धानहरू भए तापनि कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन निर्माण गर्दा व्याकरणात्मक कोटिहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, आदरका आधारमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन व्यवस्थित किसिमले हुन नसकेकाले यो शोधकार्य गरिएको हो । त्यसकारण यो शोधकार्यबाट विद्यार्थीले नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक कोटिमा के-कस्ता कमी कमजोरीहरू गर्दछन् र त्यसको समाधान कसरी गर्न सकिन्छ, भन्ने कुरा विश्लेषण गरिएको छ ।

१.७ अध्ययनको सीमा

कुनै पनि अध्ययनको क्षेत्र परिवेश, सामग्रीका सम्भाव्यताका कारण अत्यन्त व्यापक र विस्तृत हुन सक्दछ । तर कतिपय अध्ययनलाई परिस्थिति र बाध्यताले पनि सीमित बनाइदिन सक्दछ । कुनै पनि अध्ययनलाई निश्चित उद्देश्यप्रति केन्द्रित गराउन अनुसन्धानकर्ता सचेत हुनै पर्दछ । त्यसैले कुनै पनि अध्ययनलाई त्यसको प्रयोजनले समेत आत्मनिर्देशित गर्ने हुँदा यसको गहिराइ र व्यापकतालाई निश्चित परिधिमा सीमाबद्ध गर्नु बाञ्छनीय हुन्छ । यसर्थ यस अध्ययनलाई पनि निम्नानुसार बुँदाहरूमा सीमाबद्ध गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

- क) प्रस्तुत शोधपत्रमा रामपुर गा.वि.स. भित्रका सरकारी र निजी गरी ५ विद्यालयहरूको उद्देश्यात्मक नमुना छनोट अनुसार लिइएको छ । जसमा सरकारी

विद्यालयबाट तीन र निजी विद्यालयबाट २ रहेका छन् । सरकारी अन्तर्गत नवदुर्गा मा.वि. रामपुर ७, दरैठाटी उ.मा.वि. रामपुर १ र आधारभूत मा. वि. रामपुर ५ लाई छनोट गरिएको छ । त्यसैगरी निजी विद्यालयहरूमा आनन्द निकेतन विद्याश्रम रामपुर ५ र रामपुर अङ्ग्रेजी आवासीय उ. मा. वि.रामपुर ३ रहेका छन् । हरेक विद्यालयबाट कक्षा ९ मा अध्ययनरत ८-८ जना गरी जम्मा ४० जना विद्यार्थीहरूको अध्ययनमा यो सीमित रहेको छ ।

ख) प्रस्तुत अध्ययनलाई उक्त तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव, आदर आदिमा आधारित भई त्रुटिहरूको अध्ययनमा सीमित गरिएको छ ।

१.८ अध्ययनको महत्त्व

स्तरीय भाषाको निमित्त वाक्यगठनको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । यदि वाक्यमा प्रयुक्त पदहरूको अव्याकरणिक अवस्था सिर्जना भएमा अर्थको अनर्थ मात्र नभई हास्यास्पद अभिव्यक्ति बन्न सक्दछ । फलतः भाषाको बोध र अभिव्यक्ति क्षमतामा नकरात्मक प्रभाव पर्न सक्दछ । यसले भाषाको लेख्यरूपमा मात्र नभई कथ्य रूपमा समेत भाषिक अस्पष्टता सिर्जना हुनसक्छ । भाषाका आधारभूत सीपहरू सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइमा समेत वाक्यगठनगत त्रुटिले दूरगामी नकारात्मक असर पर्ने भएकोले भाषा सिकाइ तथा शिक्षणमा वाक्यगठनगत त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण अत्यन्त महत्त्वपूर्ण हुन्छ । कुनै पनि क्षेत्र र विषयवस्तुको खोज तथा अध्ययन विश्लेषण र भाषाको शुद्धता र स्तरीयतातर्फ अभिप्रेरित गरी पहिलो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा केही न केही सहयोग यसले अवश्य पुग्ने देखिन्छ । खासगरी अनुसन्धानका क्षेत्रमा हेर्दा उपलब्ध स्रोत र सामग्रीका आधारमा हालसम्म रामपुर गा.वि.स. भित्रका माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन भएको पाइदैन । अन्य क्षेत्रमा भएका केही छिटफुट अध्ययनमा पनि सामान्य परिचयमा मात्र सीमित भएको पाइन्छ । यसर्थ यस क्षेत्रमा गरिने भावी अनुसन्धानहरू तथा अध्ययनहरूलाई यस अध्ययनले आधारशीला प्रदान गर्ने विश्वास गर्न सकिन्छ । त्यसैगरी पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षक निर्देशिका, शिक्षण सामग्री आदिको निर्माण र योजना तर्जुमाको सन्दर्भमा समेत यस अध्ययनले महत्त्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउने र भावी अध्ययनहरूका लागि समेत आधार सामग्री हुन सक्ने तथा

सम्बन्धित क्षेत्रका विद्यार्थी, शिक्षक सबै अध्येताहरूका निमित्त समेत सहयोग हुने देखिएकोले यो अध्ययन औचित्यपूर्ण हुने कुरा निर्विवाद छ ।

१.९ शोध तथा सामग्री सङ्कलन विधि

प्रस्तुत शोधपत्र मुख्यतया स्थलगत अध्ययनमा आधारित रहेको छ । उद्देश्यात्मक नमुना सामग्री छनोट पद्धति अनुसार पाल्पा जिल्लाको रामपुर गा.वि.स.का पाँचवटा विद्यालयका चालीस जना विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ । यस शोधपत्रमा खासगरी प्राथमिक र द्वितीय दुबै स्रोतबाट आवश्यक सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । प्राथमिक स्रोतका रूपमा प्रश्नावली, प्रत्यक्ष कुराकानी छलफल रहेको छ भने द्वितीय स्रोतको रूपमा पुस्तक, पत्रपत्रिका, अप्रकाशित शोधपत्रहरू र लेखहरू रहेका छन् । सङ्कलित सामग्रीलाई तुलनात्मक, व्याख्यात्मक र विश्लेषणात्मक विधि अपनाइ निष्कर्षमा पुगिएको छ ।

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा

परिच्छेद एक : शोध परिचय

परिच्छेद दुई : त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक स्वरूप/त्रुटि सिद्धान्त

परिच्छेद तीन : कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिको वर्गीकरण एवम् विश्लेषण

परिच्छेद चार : उपसंहार

सन्दर्भ सामग्री सूची परिशिष्ट

परिच्छेद : दुई

त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक स्वरूप/त्रुटि सिद्धान्त

२.१ त्रुटि विश्लेषणको परिचय

त्रुटि विश्लेषण भाषा सिकाइसँग सम्बन्धित र आधुनिक भाषा विज्ञानबाट प्रभावित धारणा हो । कुनै पनि व्यक्ति एकैपटक पारङ्गत हुन सक्दैन । त्यसैले भाषा सिकाइको क्रममा सिकारूले अनेकौं त्रुटिहरू गरिरहेका हुन्छन् । सिकारूले भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्ने कार्यलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । त्रुटि विश्लेषण एक आधुनिक विषयको रूपमा देखापरेको विधा हो । खासगरी व्यतिरेकी विश्लेषणका कमीकमजोरीहरू औँल्याइएपछि वैकल्पिक स्थान लिन सफल त्रुटि विश्लेषण सन् १९७० को दशकपछि विशेषतः चर्चित बनेको हो । त्रुटि विश्लेषण उपयुक्त ढङ्गले भाषा शिक्षण गराउने तथा भाषा सिकाइका शिलशीलामा शिक्षार्थीले गर्ने गल्ती, कमजोरी आदि औँल्याएर त्यसप्रति सचेत गराउने प्रायोगिक भाषाविज्ञानको नवीनतम शाखा हो । त्रुटि विश्लेषण मूलतः दोस्रो वा अन्य भाषा सिकाइको विकसित दृष्टिकोण तथा पद्धति हो, तर पनि यसलाई मातृभाषा सिक्दै गरेका बालकहरूले गर्ने त्रुटि तथा मानक भाषा सिक्ने क्रममा सोही भाषालाई मातृभाषाको रूपमा बोल्ने व्यक्तिहरूले गर्ने त्रुटिलाई पनि त्रुटि विश्लेषण अन्तर्गत समेट्न सकिन्छ ।

यस पद्धतिको अवधारणा अनुसार भाषा सिकाइमा त्रुटि हुन्छ, त्यसलाई सहज रूपमा लिनुपर्छ । त्यस्तो त्रुटिलाई सिकारूका कमजोरीका रूपमा लिनु हुँदैन । यदि कमजोरी मान्यो भने अथवा नकारात्मक दृष्टिले हेर्नो भने भाषिक सीपको विकास उचित किसिमले गर्न सकिँदैन । त्रुटिविना कुनै पनि भाषाको आर्जन सम्भव छैन । सिकाइमा त्रुटि हुनु विकास प्रक्रियाको सङ्केत हो । सिकाइका क्रममा क्रमशः त्रुटि कम हुँदै जान्छ र अन्त्यमा सिकाइ प्रभावकारी हुन्छ । सिकाइका सन्दर्भमा गरेको त्रुटिबाट सिकारूले आफ्नो कमजोरी पत्ता लगाई सुधार गर्ने सु-अवसर प्राप्त गर्दछ । अर्कोतर्फ भाषा सिकाइका क्रममा सिक्ने व्यक्तिले गरेका त्रुटिहरूको अध्ययनबाट उसको त्यस विषय वा क्षेत्रमा कतिको ज्ञान छ, भन्ने कुरामा अनुमान गर्न सकिन्छ । त्यस्तै किसिमले त्रुटि विश्लेषणको प्रयोग मूलतः भाषा शिक्षणको क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । यस अन्तर्गत दोस्रो भाषा आर्जनलाई बुझ्ने प्रयत्न गरिन्छ ।

जसका लागि दोस्रो भाषा सिक्किरहेका व्यक्तिका गल्तीहरूलाई सङ्ग्रह वा सङ्कलन गरेर लक्षित भाषाका मान्यतासँग दाजिन्छ । तत् पश्चात ती त्रुटिहरूलाई वर्गीकरण गरिन्छ र ती त्रुटिहरू उत्पन्न हुने कारणहरू के के हुन सक्छन् भन्ने कुराको विषयमा एउटा अनुमानित सिद्धान्त प्रस्तुत गरिन्छ (हुङ्गेल र दहाल, २०६२: २२६) । भाषा सिकाउने र सिक्ने क्रममा शिक्षकलाई शिक्षार्थीले के कस्ता त्रुटि गर्दछन् भन्ने कुरा थाहा भएमा उनीहरूलाई कुन कुन कुरा सिक्न सजिलो हुन्छ र कुन कुरा सिक्न गाह्रो हुन्छ भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ । यसबाट शिक्षकले शिक्षार्थीका भाषा सिकाइका कठिन क्षेत्र कुन कुन हुन् र के कस्ता शैक्षिक सामग्रीको आवश्यकता पर्दछ भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्न सक्छन् ।

विद्यार्थीले भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्ने कार्य सन् १९७० को दशकपछि विशेष चर्चामा रहेको देखिन्छ । यसका जन्मदाताका रूपमा एस. पिट् कर्डरलाई लिइन्छ । त्रुटि विश्लेषणमा रूपान्तरण भाषा - विज्ञान र बुद्धिवादी मनोविज्ञानको पृष्ठभूमि रहेको मानिन्छ ।

प्रायोगिक भाषा विज्ञानका अन्य शाखाका तुलनामा यसको विकास धेरै पछि भए पनि भाषा उपयोगी र महत्त्वपूर्ण प्रक्रिया मानिएको छ । भाषा सिक्ने क्रममा देखिने कमजोरीलाई दण्डनीय अपराधका रूपमा लिने परम्परागत धारणालाई यसले आमूल परिवर्तन गरिदिएको छ । भाषा सिक्ने सन्दर्भमा हुने कमजोरीलाई दुर्गुण नमानी प्रयत्न र भूलको स्वभाविक प्रक्रिया मान्दछ । सिक्ने क्रममा देखिने त्रुटिहरू भाषाका स्वाभाविक गुण हुन् भन्ने कुरालाई त्रुटि विश्लेषणले अवधारणाका रूपमा लिएको छ । भाषा सिकाइका क्रममा देखिने कमजोरी मातृभाषाको मानकीकृत रूपको सिकाइ र कुनै पनि लक्ष्य भाषाको सिकाइमा देखिन सक्छन् । मातृभाषाको मानक रूपको सिकाइमा देखिने त्रुटि सामान्य प्रयासबाटै सुधार्न सकिन्छ तर लक्ष्य भाषा सिकाइमा देखिने त्रुटिको प्रकृति फरक हुने हुनाले त्यसलाई धेरै प्रयासको आवश्यकता पर्न आउँछ । त्रुटि विश्लेषणको प्रक्रियाबाट सिक्ने र सिकाउने दुवै व्यक्ति लाभान्वित हुन पुग्दछन् किनभने सिकारूहरू एउटै भाषाका नभएर बहुभाषिक हुन सक्दछन् । यस्तो अवस्थामा सिकाउनेलाई अन्य भाषाका विशेषताहरूका बारेमा जानकारी लिन मद्दत पुग्ने हुनाले त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणाबाट भाषा सिक्ने र सिकाउने दुवै लाभान्वित हुन सक्छन् ।

२.२ परिभाषा

त्रुटि विश्लेषणका सम्बन्धमा केही विद्वान्हरूले दिएका परिभाषाहरू यसप्रकार छन् :

"भाषा शिक्षणका क्रममा विद्यार्थीहरूले के कस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू के कारणले गर्दछन् भनी अध्ययन एवम् विश्लेषण गर्ने कार्यलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ" (ढुङ्गेल र दहाल, २०६२: २२६) । "शिक्षार्थीहरूले भाषा सिकाइको क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्ने कार्यलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ" (गौतम, २०६१: ९८) । "दास्रो र विदेशी भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन र विश्लेषण त्रुटि विश्लेषण हो" (गौतम, २०६१ : ९८) । "भाषा सिक्ने वा भाषाको प्रयोग गर्ने क्रममा मानिसहरूले के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् र त्यस्ता त्रुटि के कति कारणले गर्दा भएका हुन्छन् भन्ने कुराको अध्ययन विश्लेषण गर्ने कामलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ" (भण्डारी, २०६३) । एस. पिट् कर्डरका अनुसार भाषा सिकाइका क्रममा सिक्ने व्यक्तिहरूले गरेका त्रुटिहरूको अध्ययनबाट उसको त्यस क्षेत्रमा कतिको ज्ञान छ भन्ने कुरा अनुमान गर्न सकिन्छ । त्रुटि विश्लेषणबाट उसले अझ कुन कुन कुरा सिक्न बाँकी छ सो पत्ता लगाउन सकिन्छ । उसले गरेका त्रुटिहरूको भाषावैज्ञानिक शब्दमा वर्णन र वर्गीकरण गरेर एउटा त्यस्तो चित्र बनाउन सकिन्छ जसले भाषाका ती विशेषताहरू बताउँछन्, जसले गर्दा उसलाई भाषा सिकाइमा समस्या परिरहेको हुन्छ (ढुङ्गेल र दहाल, २०६२: २२६) ।

उपर्युक्त विचारहरूबाट के सिद्ध हुन्छ भने त्रुटि भाषा सिकाइमा विकसित सङ्केत हो, जुन जति प्रयत्न गन्यो त्यति भूल अर्थात् त्रुटि कम हुँदै जान्छ र त्रुटिहरू कमी हुँदै भाषाको प्रभावकारी सिकाइका सन्दर्भमा व्यवस्थित र वैज्ञानिक तरिकाले अध्ययन, विवेचना, विश्लेषण गर्ने प्रक्रिया तथा पद्धति हो भन्ने निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

२.३ त्रुटि विश्लेषणको उद्देश्य

त्रुटि विश्लेषण मूलतः भाषा सिकाइसँग सम्बन्धित भएकाले सिकारूले गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाई र ती त्रुटि निराकरणका उपायहरू समेत पत्ता लगाउनु यसको उद्देश्य हो । यसका साथै यसका अन्य उद्देश्यहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

। कुनै व्यक्तिले सिक्न लागेको भाषामा कतिको दखलता हासिल गरेको छ सो कुरा पत्ता लगाउनु,

- । भाषा सिकाइका क्रममा सिकाउने दोस्रो वा विदेशी भाषा कसरी सिक्दछ, सो कुरा पत्ता लगाउनु,
- । भाषा सिकाइका सन्दर्भमा के कस्ता साभ्ना समस्या देखा पर्दछन्, सो बारे जानकारी लिनु,
- । उच्चारणगत, शब्दरचनागत, रूपरचनागत, शब्दप्रयोगत वाक्यगत आदि त्रुटिहरू पहिल्याई त्यसप्रति पूर्णरूपमा सचेत गराएर भाषा सिकाउनु,

२.४ त्रुटि, गल्ती र भूलमा फरक

एस. पिट् कर्डरले त्रुटि, गल्ती र भूलमा भिन्नता देखाएका छन् । त्रुटि, गल्ती र भूल यी तीनवटा शब्दहरूको अर्थ एउटै जस्तो लागे पनि यी तीनवटालाई एउटै रूपमा लिन मिल्दैन र यी तीनवटा शब्दहरूका बीचमा भिन्नतालाई निम्न रूपमा देखाउन सकिन्छ ।

२.४.१ त्रुटि

कुनै पनि भाषाको भाषिक नियमहरू प्रयोग क्षमताको अभावमा गरिने भाषिक नियमको गलत प्रयोगलाई त्रुटि भनिन्छ । अतः त्रुटि हुनको निम्ति आवश्यक पहिलो कारण नै भाषिक नियमहरूको ज्ञानको अभाव हुनु हो । त्यसैले मातृभाषीहरूले आफ्नो मातृभाषामा त्रुटि गर्दैनन् भन्ने सैद्धान्तिक मान्यता हुन्छ किनकि सैद्धान्तिक रूपमा हेर्दा मातृभाषीहरूले आफ्नो भाषाका भाषिक नियम प्रयोग गर्ने सामर्थ्य हासिल गरेका हुन्छन् तर व्यवहारिक रूपमा भने कुनै पनि मातृभाषी पूर्ण कहिल्यै पनि हुदैन ।

२.४.२ गल्ती

कुनै पनि कारणले कोड (भाषा वा भाषिक) को नियम जानेर वा नजानेर गलत तरिकाले प्रयोग गर्नुलाई गल्ती भनिन्छ । यस प्रकारको गल्ती मातृभाषीले पनि गर्न सक्छन् भने विदेशी वा दोस्रो भाषा बोल्ने व्यक्तिहरूले पनि गर्न सक्छन् ।

२.४.३ भूल

भाषिक नियमहरू जानिसकेपछि भाषाको प्रयोग गर्ने सन्दर्भमा वक्ता वा लेखकले लापरवाही गरेमा हुने भाषिक नियमको गलत प्रयोगलाई भूल भनिन्छ । भूल हुने कारण नियम जानेर पनि गरिने लापरवाहीपूर्ण प्रयोग हो ।

यसरी त्रुटि, गल्ती र भूल तीनवटालाई उस्तै मानिए वा बुझिए पनि भाषिक प्रयोगका सन्दर्भमा नितान्त भिन्न छन् । एउटाको प्रसङ्गमा अर्कोको प्रयोग गर्न मिल्दैन ।

२.५ त्रुटिका स्रोत तथा कारक तत्त्वहरू

माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूले लेखाइ सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूलाई स्रोत भाषा, शिक्षण प्रक्रिया वातावरण, सिकारूको बौद्धिक स्तर र शब्द सम्बन्धी कठिनाइ तथा जटिलता जस्ता कारक तत्त्वका आधारमा जानकारी दिन सकिन्छ ।

२.५.१ स्रोत भाषा

भाषा सिकाइको क्रममा स्रोत भाषा, पहिलो भाषा वा मातृभाषाको प्रकृति र विशेषताहरूले लक्ष्य भाषाको सिकाइमा प्रभाव पार्ने हुन्छ । सिकारूले लक्ष्य भाषा सिक्दा आफूले जानिसकेको स्रोत भाषाको प्रकृतिहरूलाई सामान्यीकरण गर्ने हुन्छ । यसले दोस्रो भाषाको सिकाइमा त्रुटिहरू सिर्जना गर्दछ । यदि स्रोतभाषा र लक्ष्यभाषा सम परिवारको वा सामाजिक निकटताको भाषा भए कम त्रुटि हुने र भिन्न परिवार र सामाजिक दूरत्वको भए धेरै तथा गम्भीर त्रुटिहरू हुने गरेको पाइन्छ । त्यसैले स्रोत भाषाका अनुभवहरूलाई त्रुटिको कारक तत्त्व मान्न सकिन्छ ।

२.५.२ शिक्षण प्रक्रिया र वातावरण

त्रुटिको सम्भाव्य स्रोतमा शिक्षण प्रक्रिया तथा वातावरणले पनि प्रभाव पार्दछ । विषयवस्तुको गहन ज्ञान नभएको शिक्षक, भाषा विचार विनिमयको माध्यम हो भन्ने सौँच, सबै भाषा शुद्ध प्रयोग गर्नुपर्दछ भन्ने दृष्टिकोण नभएको शिक्षण संस्था आदि त्रुटिका प्रमुख स्रोत हुन् । शुद्ध भाषा नबोल्ने साथी र परिवारजनमा हुर्किएका बालबालिकाहरूले बढी मात्रामा गल्ती गर्दछन् ।

२.५.३ सिकारूको बौद्धिक स्तर

सिकारूको बौद्धिकता भन्नाले उसको मानसिक सामर्थ्य भन्ने बुझिन्छ । यसको निमित्त उसलाई अनुभव, उमेर र परिपक्वताले प्रभाव पारेको हुन्छ । बौद्धिक क्षमता तीक्ष्ण भएका सिकारूले त्रुटि कम गर्छ र चाँडै भाषा सिक्दछ, तर कमजोर बौद्धिक क्षमता भएको सिकारूले त्रुटिहरू बढी गर्छन् र मन्दगतिमा भाषा सिक्दछन् । यसैले बौद्धिकतालाई पनि त्रुटिको प्रभावक तत्त्व मान्न सकिन्छ ।

२.५.४ शब्द सम्बन्धी कठिनाइ तथा जटिलता

भाषा सिक्दा भाषाका विभिन्न पक्षहरू सिक्नुपर्ने हुन्छ । भाषाका कतिपय प्रयोगहरू सामान्य हुन्छन् भने कतिपय प्रयोग कठिन प्रकृतिका हुन्छन् । सामान्य प्रकृतिका भाषिक प्रयोगमा सिकारूहरू कम त्रुटि गर्ने र चाँडै सिक्ने हुन्छन् भने जटिल प्रकृतिका प्रयोगमा बढी त्रुटिहरू गर्ने र ढिलो सिक्ने गर्छन् । त्यसैले कठिन र जटिलतालाई पनि त्रुटिको कारक तत्त्वका रूपमा लिन सकिन्छ ।

२.६ त्रुटिका प्रकार

शिक्षार्थीले भाषा सिक्ने क्रममा गर्ने त्रुटिहरू एकै किसिमका हुँदैनन् । त्यसैले त्रुटिका विभिन्न प्रकार हुन्छन् । भाषाविद्हरूले त्रुटिका बारेमा आ-आफ्नै किसिमका धारणा प्रस्तुत गरेका छन् ।

२.६.१ विकासशीलताको आधारमा देखिने त्रुटि

सामान्यतः सिकाइको विकासक्रमलाई विकासशीलता भनिन्छ । भाषा सिकाइ एकैचोटी नभई क्रमिक रूपमा हुने भएकाले यसलाई विकासशीलता भनिएको हो । विकासशीलताको आधारमा त्रुटिलाई नियमित र अनियमित गरी दुई भागमा बाड्न सकिन्छ (अधिकारी, २०६२: १०६) ।

एस. पीट कर्डरका अनुसार विकासशीलताको आधारमा त्रुटिलाई तीन प्रकारमा विभाजन गरेको पाइन्छ । जसमा अव्यवस्थित त्रुटि, व्यवस्थित त्रुटि र उत्तरव्यवस्थित त्रुटि रहेका छन् (ढुङ्गाना, २०६५) ।

क. अव्यवस्थित त्रुटि

सिकाइको प्रारम्भिक अवस्थामा भाषिक नियमको अभावका कारण शिक्षार्थीहरूले गर्ने विभिन्न प्रकारका त्रुटिहरू अव्यवस्थित त्रुटिहरू हुन्, अर्थात् कुनै एक सिकारूले एकपटक एक प्रकृतिको त्रुटि गर्दछ भने त्यस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरूलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरूमा नियमितता हुँदैन र सामान्यीकरण गर्न नसकिने वैयक्तिक खालका हुन्छन् । यसप्रकार त्रुटिमा त्रुटिकर्ताले आफूले कसरी त्रुटि गरेको हो भन्न समेत सक्दैन ।

ख. व्यवस्थित त्रुटि

शिक्षार्थीले भाषा सिकाइका क्रममा सचेत हुँदाहुँदै पनि सुधार नसकिने त्रुटिलाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू नियमित प्रकृतिका हुन्छन् । विशेषतः यस्ता त्रुटिहरू अन्तरभाषाको अवस्थामा अर्थात् सिकाइको सङ्क्रमण अवस्थामा हुन्छन् । यस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरूमा भाषिक नियम सम्बन्धी ज्ञानको अभाव पाइन्छ । दोस्रो भाषाको अतिसामान्यीकरण, असामान्यीकरण, वा आंशिक सामान्यीकरण यसप्रकारका त्रुटि हुने मुख्य कारणहरू हुन् । जस्तै: मगर मातृभाषीले पुलिङ्गी वाक्य संरचनामा छोरो आयो, भाइ आयो भनेभै स्त्रीलिङ्गी वाक्य संरचनामा पनि छोरी आयो र बहिनी आयो जस्ता वाक्यहरू बोल्दछन् । किनकि मगरभाषामा स्त्रीलिङ्ग क्रियापदको प्रयोग गरिदैन । वक्तालाई आफूले त्रुटि गरेको छु भन्ने पनि थाहा नहुनु यसप्रकारको त्रुटिको एउटा विशेषता हो । यस्ताखाले त्रुटिहरू भाषाशिक्षण र सिकाइमा निकै चुनौतिपूर्ण हुन्छन् ।

ग. उत्तरव्यवस्थित त्रुटि

सिकारूले भाषा सिकाइको क्रममा नियम वा सिद्धान्तको ज्ञान भइसकेर पनि असावधानीपूर्वक गलत गरी हुने त्रुटिलाई उत्तरव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यसप्रकारको त्रुटिमा सिकारू अर्थात् भाषिक वक्तालाई भाषिक नियमको पूर्ण ज्ञान हुने भएकोले आफ्नो त्रुटिलाई आफैँ औल्याउन र सुधार गर्न सक्दछन् । खासगरी सैद्धान्तिक नियमहरूको ज्ञान भएर पनि अभ्यासको कमी र असावधानीका कारण यस्ता त्रुटिहरू हुन्छन् ।

२.६.२ भाषाकोटिका आधारमा देखिने त्रुटि

भाषाका विभिन्न कोटिहरूमा सिकारुले विभिन्न प्रकारका त्रुटिहरू गर्दछन् । त्रुटि भाषाको कुन कोटिको हो भनी ठम्याउन त्रुटिलाई भाषाकोटिका आधारमा वर्गीकरण गरिएको छ । जसमा उच्चारणगत त्रुटि, वर्णविन्यासगत त्रुटि, व्याकरणगत त्रुटि, अर्थगत त्रुटि, शब्द भण्डारगत त्रुटि र शैलीगत त्रुटि रहेका छन् ।

क. उच्चारणगत त्रुटि

कुनै वर्ण, रूप, पद, पदावली, वाक्यांश वा वाक्यको उच्चारण गर्दा हुने त्रुटिहरू उच्चारणगत त्रुटिहरू हुन्, जस्तै: मगरभाषीले त, द जस्ता वर्णहरूको उच्चारण गरेर हुने त्रुटि यसप्रकारका त्रुटिहरू हुन् ।

ख. वर्णविन्यासगत त्रुटि

लेखाइका क्रममा वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिहरू वर्णविन्यासगत त्रुटिहरू हुन्, जस्तै: पुष्प भन्ने अर्थमा दीर्घ 'फूल' को सट्टामा ह्रस्व 'फुल' लेख्नु ।

ग. व्याकरणगत त्रुटि

रूपरचना, वाक्य रचना वा वाक्यान्तरणका क्रममा गर्ने त्रुटिहरू व्याकरणगत त्रुटिहरू हुन् । जस्तै: 'रमा विद्यालय जान्छे' लेख्नुपर्ने सट्टामा 'रमा जान्छे विद्यालय' लेख्नु व्याकरणगत त्रुटि हो ।

घ. अर्थगत त्रुटि

शब्दहरूको प्रयोग गर्दा अर्थलाई ख्याल नगर्दा हुने त्रुटिहरू अर्थगत त्रुटि हुन् । जस्तै: भन्न खोजेको अभिप्रायलाई शब्दले पछ्याउन नसक्नु, एउटै अर्थ भएका शब्दहरूलाई बारम्बार दोहोर्याउनु आदि जस्ता त्रुटिहरूलाई अर्थगत त्रुटिअन्तर्गत राखिन्छ ।

ङ. शब्द भण्डारगत त्रुटि

शब्द निर्माण र प्रयोगका क्रममा गर्ने त्रुटिहरू शब्दभण्डारगत त्रुटिहरू हुन् । जस्तै: 'महा + उत्सव = महोत्सव' बनाउनुपर्नेमा 'महा + उत्सव = महाउत्सव' बनाउनु यसप्रकारको त्रुटि हो ।

च. शैलीगत त्रुटि

असान्दर्भिक वा अनुपयुक्त शैलीको प्रयोग गरी हुने त्रुटिहरू शैलीगत त्रुटिहरू हुन् । जस्तै: 'कृपाकी बहिनी शिल्पा निकै चलाख छ' लेखनुपर्नेमा 'छ, बहिनी शिल्पा कृपाकी निकै चलाख' यो शैलीगत त्रुटि हो ।

२.६.३ स्रोतका आधारमा देखिने त्रुटि

सिकारुले गरेका त्रुटि भाषाको कुन स्रोतका हुन्, सो को आधारमा त्रुटिलाई निम्नानुसार विभाजन गर्न सकिन्छ ।

२.६.३.१ भाषान्तरिक त्रुटि

मातृभाषा स्रोतभाषा अर्थात् मातृभाषा आर्जन वा प्रयोगका क्रममा गरिने त्रुटिहरूलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटि मातृभाषा सिकाइको व्यवस्थासँग सम्बन्धित हुन्छन् । नेपाली मातृभाषा सिकने सिकारुले भाषा सिकाइको सुरुको चरणमा गर्ने 'राम विद्यालय जायो', 'श्याम पास हुयो' जस्ता त्रुटिहरू भाषान्तरिक त्रुटि अन्तर्गत पर्दछन् ।

२.६.३.२ अन्तरभाषिक त्रुटि

कुनै भाषालाई मातृभाषाको रूपमा बोल्ने सिकारुले अर्को भाषा सिकने क्रममा गर्ने त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: मैथिली मातृभाषीले तामाङ भाषा बोल्दा गर्ने त्रुटि, मगर मातृभाषीले नेपाली बोल्दा गर्ने त्रुटि आदि यसप्रकारका त्रुटि अन्तर्गत पर्दछन् । स्रोतभाषा वा अन्य कुनै पनि भाषाको अर्को भाषामा नक्कल वा सामान्यीकरण गर्दा अन्तरभाषिक त्रुटि हुन्छन् ।

२.६.४ गम्भीरताको आधारमा देखिने त्रुटि

भाषाले विचार वहन गर्ने हुँदा भाषामा अर्थ हुन्छ । भाषाका सिकारुले भाषा प्रयोग गर्दा अर्थतात्विक हिसाबले दुई प्रकारका गल्ती गरेको देखिन्छ । ती हुन् – अर्थबाधक र अर्थअबाधक ।

२.६.४.१ अर्थबाधक त्रुटि

जुन त्रुटि हुँदा एउटा अर्थको सट्टा अर्को अर्थ लाग्छ र अर्थको अनर्थ हुन जान्छ भने त्यस्तो त्रुटिलाई अर्थबाधक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: 'घर' भन्नुपर्नेमा 'कर' भन्यो भने अर्थको अनर्थ लाग्दछ । विशेषतः यस्ता त्रुटिहरू अतिसामान्यीकरण गर्ने प्रकृतिले हुने गरेको पाइन्छ र बढी हानिकारक पनि हुन्छन् ।

२.६.४.२ अर्थअबाधक त्रुटि

भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिले अर्थमा कुनै बाधा आउदैन तर लेखनशैलीमा मात्र परिवर्तन हुन जान्छ भने यस्तो प्रकारको त्रुटिलाई अर्थअबाधक त्रुटि भनिन्छ, जस्तै: दिसा जानलाई जल ल्याऊ ।

२.६.५ व्यापकताको आधारमा देखिने त्रुटि

कुनै पनि सिकारुले भाषा सिक्दा भाषाको कुन र कति मात्रामा त्रुटि गरेको छ त्यसलाई सीमाङ्कन गर्न व्यापकताको आधार लिइन्छ । व्यापकताको आधारबाट त्रुटिलाई दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

२.६.५.१ आंशिक त्रुटि

कुनै वाक्य, सङ्कथन वा पाठको खास अंशमा देखिने त्रुटिलाई आंशिक त्रुटि भनिन्छ । यस्ताखाले त्रुटिहरू प्रायः अर्थअबाधक हुन्छन् । जस्तै: बाँदर आउनुभयो, दिदी आयौं ।

२.६.५.२ व्यापक त्रुटि

वाक्यको खास अंशसँग मात्र सम्बन्धित नभई सिङ्गै वाक्य, सङ्कथन, वा पाठलाई प्रभाव पार्ने प्रकृतिका त्रुटिहरू व्यापक त्रुटि हुन् । यस्ता त्रुटिले सम्पूर्ण वाक्य, सङ्कथन, वा पाठलाई प्रभाव पार्ने भएकाले समग्र त्रुटि पनि भनिन्छ । जस्तै: आफ्नो साथीहरूसँग उनीहरू बजार गयो । त्यो केटी आयो ।

२.६.६ स्वरूपको आधारमा देखिने त्रुटि

त्रुटिको वाक्य स्वरूप कस्तो छ, त्यसको आधारमा त्रुटिलाई निम्नानुसार विभाजन गरिएको छ :-

२.६.६.१ लोपगत त्रुटि

वक्ताले बोल्दा वा लेख्दा गर्ने त्रुटिमा कुनै वर्ण, शब्द आदि लोप हुन्छ भने त्यसलाई लोपगत त्रुटि भनिन्छ, जस्तै: 'नमस्कार' भन्ने ठाउँमा 'नस्कार' भन्यो भने लोपगत त्रुटि भएको मानिन्छ ।

२.६.६.२ थपोटगत त्रुटि

कुनै पनि वास्तविक स्वरूपमा गलति भई केही कुरा थपिएर आउने त्रुटिलाई थपोटगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: 'प्रकार' भन्ने ठाउँमा 'परकार' भनेमा थपोटगत त्रुटि हुन्छ ।

२.६.६.३ छनोटगत त्रुटि

सिकारूले सिकिरहेको भाषा बोल्दा वा लेख्दा गलत भाषिक एकाइको छनोट गरेर उत्पन्न हुने त्रुटिलाई छनोटगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: अङ्ग्रेजी मातृभाषीले 'गुरु आउनुभयो' को सट्टा 'गुरु आए' भन्न वा लेख्न सक्छ ।

२.६.६.४ क्रमजनित त्रुटि

सिकारूले सिकिरहेको भाषा बोल्दा वा लेख्दा भाषिक एकाइको अमान्य त्रुटिलाई क्रमजनित त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: 'केटो खेत खन्छ' बनाउनुपर्नेमा 'केटो खन्छ खेत' हुनसक्छ ।

२.६.७ औचित्यको आधारमा देखिने त्रुटि

भाषा सिकारूले गर्ने त्रुटिलाई औचित्यको आधारमा दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

२.६.७.१ उचित त्रुटि

कुनै पनि वाक्य व्याकरणात्मक दृष्टिले गलत भए तापनि प्रयोग र सन्दर्भका दृष्टिले उचित प्रकारको छ भने उचित त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: 'बुबा आयो ।'

२.६.७.२ अनुचित त्रुटि

व्याकरणका दृष्टिले शुद्ध वाक्य उत्पादन गरेर पनि त्यसको प्रयोग गलत सन्दर्भमा भयो भने त्यस्तो त्रुटिलाई अनुचित त्रुटि वा सन्दर्भगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: 'वावु वुवु माम हाम्म गर्न आऊ' भनी बोलाउँदा व्याकरणात्मक दृष्टिले शुद्ध भए तापनि २५ वर्षको व्यक्तिलाई वुवु माम हाम्म शब्द सन्दर्भगत दृष्टिले अभिधा अर्थमा त्रुटिपूर्ण मानिन्छ ।

२.७ त्रुटि विश्लेषणका पद्धतिहरू

त्रुटि विश्लेषण एउटा प्रक्रिया हो जसका निम्ति दुई किसिमका पद्धतिहरू अपनाउन सकिन्छ ।

२.७.१ पूर्व निर्धारित कोटि पद्धति

विद्यार्थीले भाषा सिकाइमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् भन्ने कुरा पूर्व अनुमानका आधारमा पहिचान गरी सो बमोजिम मूल्याङ्कन र विश्लेषण गर्ने पद्धतिलाई पूर्व निर्धारित पद्धति भनिन्छ । यस पद्धति अन्तर्गत सर्वप्रथम विद्यार्थीले के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् भन्ने पूर्वानुमान गरिन्छ र विद्यार्थीका अभिव्यक्तिलाई आधार बनाएर सङ्कलित त्रुटिहरूको निर्धारित कोटि अन्तर्गत वर्गीकरण गरी व्याख्या विश्लेषण गरिन्छ । व्याकरणात्मक कोटिहरू (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, आदर, कारक, विभक्ति आदि) मध्ये कुन कोटिमा के कस्ता त्रुटिहरू गरेको छ भन्ने कुरा पत्ता लगाउनु अत्यावश्यक हुन्छ र यिनै खास कोटिहरूमा जोडेर त्रुटिको विश्लेषण गरिन्छ । यस पद्धतिबाट गरिएको त्रुटि विश्लेषणले कुनै पनि सिकारुले भाषाको प्रयोगमा गर्ने समग्र त्रुटिहरूको अध्ययन गर्न सकिदैन । यो पद्धति त्रुटि विश्लेषणकर्ताद्वारा नियन्त्रित प्रकृतिको हुन्छ ।

२.७.२ पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

यो पद्धति पूर्व निर्धारित कोटि पद्धतिको ठीक विपरीत पद्धति हो । यसमा सिकारूले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापका क्रममा बोलेका वा लेखेका कुराहरूका आधारमा उनीहरूले के कस्ता गल्तीहरू गर्दछन् भन्ने कुरा पत्ता लगाउन सकिन्छ । पूर्व निर्धारित पद्धतिले विद्यार्थीहरूले यो पक्षमा गल्ती गर्न सक्दछन् भन्ने पूर्व अनुभवका आधारमा त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण र विश्लेषण गर्ने गर्दछ भने पश्च निर्धारित पद्धतिले सिकइकै क्रममा

उनीहरूको भाषिक अभिव्यक्तिको अध्ययनको आधारमा सङ्कलन गर्ने गरिन्छ । त्यसपछि मात्र त्रुटिहरूलाई कोटि वा उपकोटिमा छुट्याई वर्णन, विश्लेषण गरिन्छ ।

२.८ त्रुटि विश्लेषण प्रक्रिया

त्रुटि विश्लेषणका निश्चित प्रक्रियाहरू हुन्छन् । त्रुटि विश्लेषणका प्रक्रियालाई चरण पनि भन्न सकिन्छ । त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्दा निम्न प्रक्रियाहरू अपनाउनु पर्दछ ।

२.८.१ त्रुटिको सङ्कलन

सर्वप्रथम विद्यार्थीहरूले मौखिक र लिखित रूपमा गर्ने त्रुटिहरूको सङ्कलन गर्नुपर्दछ । त्यसका लागि त्रुटि हो वा होइन भन्ने पहिचान गर्नका लागि सम्बन्धित भाषा अभिव्यक्तिको ज्ञान र धैर्य हुनु अत्यावश्यक हुन्छ । त्रुटि पहिचान गर्ने व्यक्तिले धैर्य साथ असावधानीगत वा नियमित त्रुटि हुन राम्ररी पहिचान गर्नुपर्दछ ।

२.८.२ त्रुटिको वर्गीकरण

त्रुटिको सङ्कलन गरिसकेपछि त्रुटिहरू कुन कुन प्रकृतिका छन् भनेर वर्गीकरण गर्नुपर्दछ । त्रुटिहरूको वर्गीकरण विकासशीलता, भाषाकोटि, स्रोत, गम्भीरता, व्यापकता, स्वरूप, अनौचित्य, औचित्य आदिका आधारमा गर्नुपर्दछ ।

२.८.३ त्रुटिको वर्णन/व्याख्या

त्रुटि कुन प्रकृतिको हो? त्रुटि हुनाका कारणहरू के के हुन ? त्रुटि के कारणबाट भएको हो ? मातृभाषाको कारणबाट हो वा पाठ्यसामग्रीको अनुपयुक्तताबाट उत्पन्न भएको हो ? आदि विषयको वर्णन गर्ने काम त्रुटि विश्लेषण अन्तर्गत पर्दछ । त्रुटि कुन क्षेत्रसँग सम्बन्धित छ ? उच्चारण, शब्दरचना, रूपरचना, शब्दप्रयोग, वर्णविन्यास सो पत्ता लगाउने काम त्रुटिको व्याख्या अन्तर्गत पर्दछ ।

२.८.४ त्रुटिको निराकरण

त्रुटिहरूको पहिचान, विश्लेषणबाट प्राप्त तथ्यहरूको आधारमा तिनको निराकरण गर्ने उपाय सुझाउनु त्रुटि विश्लेषणकर्तासँग सम्बन्धित विषय हो । त्रुटि निराकरण गर्नु त्रुटि

विश्लेषणको खास प्रयोजन हो । समस्या पत्ता लगाएर मात्र हुदैन त्यसलाई समाधान गर्ने उपाय पनि पत्ता लगाउनु पर्ने हुन्छ । त्रुटिको निराकरण त्रुटि विश्लेषण पछिको प्रक्रिया हो ।

२.९ वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणीय कोटिहरू

भाषालाई सुगठित एवम् आकर्षक बनाउनको निमित्त वाक्यगठन मिलेको हुनुपर्दछ । वाक्यगठन मिल्नको लागि त्यससँग सम्बन्धित कोटिहरूको प्रयोग भएको हुनुपर्छ । व्याकरणिक कोटिहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, आदर, कारक, विभक्ति आदिको क्रमशः प्रयोग वाक्यगठनलाई पूर्ण बनाउनको निमित्त व्याकरणिक कोटिहरूको प्रयोग हुन्छ । त्यस्तैगरी व्याकरणले भाषाको वाक्यगठनलाई शुद्धसँग लेख्न र बोल्न सिकाउँछ । भाषालाई के कसरी बोल्ने अथवा लेख्ने भन्ने कुराको नियम नै व्याकरणिक कोटिहरू भएको हुँदा यसले भाषाको व्यवहारमा एकरूपता स्थापित गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा विभिन्न पक्षहरू समावेश गरिएको भए तापनि त्यसमध्ये एक पक्षको रूपमा व्याकरणिक कोटि पर्दछन् । प्रत्येक भाषामा आ-आफ्नै प्रकृतिका वस्तु, घटना र भावलाई जनाउने शब्द हुन्छन् । वक्ता र श्रोताका बीचमा हुने अभिव्यक्ति र बोधलाई प्रयोजनीय बनाउने शब्दका अतिरिक्त रूप, (पदा, पदावली, वाक्य, वाक्यांश) रूपिम, रूपायनात्मक प्रत्यय हुन्छन् जसले शब्दलाई पदका रूपमा प्रस्तुत गर्दछन् । वाक्यका घटकका रूपमा शब्दलाई प्रतिफल गर्ने प्रत्यय नै व्याकरणात्मक कोटि हुन्छ । वाक्यमा व्याकरणात्मक काम गर्ने गरी देखापरेका प्रत्ययहरूले लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, आदर, करण, अकरण, आदर र प्रेरणार्थकता जनाउँदछन् । (ढकाल, २०६५: १७४) वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणीक कोटिहरूको निम्नानुसार चर्चा गरिन्छ ।

२.९.१ लिङ्ग

व्याकरणमा पुरुष वा स्त्रीलिङ्ग छुट्याउन विभेदक चिह्नित पदहरू नै लिङ्ग हुन् । लिङ्ग मूलतः नामसँग सम्बन्धित व्याकरणिय कोटि हो । यसले नामको खास प्रकृतिलाई बुझाउँछ । संस्कृतमा पुलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग र नपुंसक लिङ्ग गरी लिङ्गका तीन भेद गरिएको भए तापनि नेपालीमा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग दुई प्रकारका छन् । त्यसकारण हरेक भाषामा आ-आफ्नै लिङ्ग व्यवस्था पाइन्छ । डा. ब्रतराज आचार्यले लिङ्ग भनेको पुरुष वा स्त्रीको भिन्नतालाई जनाउने व्याकरणिक कोटि हो भनेका छन् (आचार्य, २०५८: ९२) । कृष्ण विलास पौड्यालले

व्याकरणात्मक कोटि लिङ्गले जातिलाई बुझाउँछ । यो पुरुष वा स्त्रीलिङ्ग गरी मुख्य दुई प्रकारको हुन्छ भनेका छन् । तसर्थ लिङ्गले स्त्री, पुरुष वा निर्जीव वस्तुको बोध गराउँछ । जस्तै: स्त्रीलिङ्ग बुझाउने - सीता, रीता, गीता आदि । पुरुष र पुलिङ्ग जनाउने- राम, भिनाजु, वा आदि । निर्जीव वा नपुंसक बुझाउने- कलम, घर, किताब आदि ।

२.९.२ वचन

संख्या बुझाउने व्याकरणको चिह्नलाई वचन भनिन्छ अर्थात् एक वा धेरै भनी बुझाउने शब्दको शक्ति नै वचन हो । वचनका आधारमा कुनै पनि नाम पद एउटा, दुइवटा कति हो भन्ने बुझिन्छ । भाषा विशेषमा वचन फरक फरक हुन्छन् । नेपाली भाषाका सन्दर्भमा हेर्दा एउटालाई बुझाउने एकवचन र एक भन्दा धेरैलाई बुझाउने बहुवचन गरी दुइमात्र वचन हुन्छन् । वचनको अभिव्यक्ति नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापद हुन्छ ।

जस्तै: केटो - केटा (नाम)
 ऊ - उनीहरू (सर्वनाम)
 कालो - काला (विशेषण)
 खान्छ - खान्छन् (क्रियापद)

माथिका उदाहरणमा एकवचनमा 'ओ' को सट्टामा 'आ' प्रयोग गरेर एकवचनमा 'हरू' को प्रयोग गरेर 'छ' को सट्टामा 'छन्' प्रयोग गरेर बहुवचन बनाइएको छ ।

२.९.३ काल

क्रियाको समयलाई काल भनिन्छ । यसले कार्यव्यापारको सन्दर्भित समयसँग कथन समयलाई जोड्दछ । सन्दर्भ समय भन्नाले क्रिया वा कार्यव्यापार को घटना अवस्था वा कार्यको घटित समय हो र कथन समय वक्ता बोल्दाखेरीको समय हो ।

जस्तै : क. रामले भात खायो ।

ख. रामले भात खान्छ ।

ग. रामले भात खानेछ ।

उपर्युक्त वाक्यमा (क) को 'खायो' क्रियापदले 'खाने' काम कथन समयभन्दा पहिले भएको त्यस्तै (ख) को 'खान्छ' क्रियापदले कथन समयमै हुने कुराको र (ग) को 'खानेछ'

क्रियापदले खाने काम समयलाई जोडेर निर्देश गरेको छ । नेपाली भाषामा काल तीन प्रकारका छन् ।

१. वर्तमानकाल	२. भूतकाल	३. भविष्यत्काल
(कथन समय)	(पूर्वसन्दर्भ)	(पश्चसन्दर्भ)

काल क्रियापदबाट अभिव्यक्त हुन्छ । नेपालीमा काललाई निर्देश गर्ने धातुबाट निष्पन्न क्रियापद हुन् । अतः धातुबाट निष्पन्न क्रियापदले सङ्केत गरेको कार्यव्यापार (क्रिया) को समयलाई नै काल भनिन्छ । (भट्टराई २०५७ : ७६)

२.९.४ पुरुष

व्यक्तिलाई बुझाउने व्याकरणिक कोटिलाई पुरुष भनिन्छ । नेपाली भाषामा बोल्ने व्यक्ति अर्थात् वक्तालाई बुझाउने प्रथम पुरुष, सुन्ने व्यक्ति वा वस्तुलाई द्वितीय पुरुष र कुरा गरिने व्यक्ति वा वस्तुलाई बुझाउने तृतीय पुरुष गरी तीन प्रकारका पुरुषहरू पाइन्छन् । पुरुषको अभिव्यक्ति सर्वनाम र क्रियापदमा हुन्छ । नेपाली भाषामा प्रथम, द्वितीय र तृतीय गरी तीन प्रकारका छुट्याइएको पाइन्छ ।

जस्तै : क) म घर जान्छु । (वक्ता प्र. पु.)

ख) तिमी कहिले आयौ ? (श्रोता द्वि. पु.)

ग) ऊ कहिले जान्छ ? (तृ. पु.)

घ) रमेश चिठी लेख्छ । (तृ. पु.)

ड) त्यो किताब हो । (तृ. पु.)

माथिका वाक्यहरूमा -क) ले वक्तालाई बुझाएकाले प्रथम पुरुष, (ख) ले श्रोतालाई बुझाएकाले द्वितीय पुरुष र (ग), (घ) र (ड) ले अन्य व्यक्ति वा वस्तुलाई बुझाएकोले तृतीय पुरुषमा छन् ।

२.९.५ पक्ष

कार्यव्यापार वा घटनाको प्रक्रिया वा अवस्थालाई कालिक सापेक्षतामा निर्देशन गर्ने क्रियापदनै पक्ष हुन् । अर्थात् कुनै पनि कार्यव्यापार अघि, अहिले वा पछि कुन समयमा र पूर्ण कुन अवस्थामा थियो, छ, वा हुनेछ भन्ने कुरालाई पक्षले निर्देश गर्दछ । अतः यसले

कार्यव्यापारको समय र अवस्थालाई निर्देश गर्दछ । पक्षलाई विशेष काल पनि भनिन्छ । काल समयको स्थूल विभाजन हो भने पक्ष सुक्ष्म विभाजन हो ।

जस्तै : क) राम भकुन्डो खेल्छ । (सामान्य)

ख) राम भकुन्डो खल्दैछ । (अपूर्ण)

ग) राम भकुन्डो खेलेको छ । (पूर्ण)

घ) राम भकुन्डो खेलेछ ।

ङ) राम भकुन्डो खेल्थ्यो । (अभ्यस्त)

उपर्युक्त वाक्यहरूमध्ये (क) ले खेल्ने कुराको सङ्केत मात्र दिएको हुँदा सामान्य अवस्थामा छ । -ख) ले खेल्ने कार्य जारी रहेको सूचित गरेकाले अपूर्ण अवस्थामा छ । (ग) ले कार्य पूरा भएको अवस्थालाई सूचित गरेकोले पूर्ण अवस्थामा छ । (घ) ले कार्य पूरा भइकन असूचित भएकाले अज्ञात अवस्थामा छ र (ङ) ले कार्य पूरा भएको तर निरन्तरतालाई सूचित गरेकाले अभ्यस्त अवस्थामा छ । यसरी नेपाली भाषामा पक्षहरू सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात र अभ्यस्त गरी ५ प्रकारका छन् (भट्टराई २०५७ : ८५) ।

२.९.६ भाव

क्रियाले व्यक्त गर्ने भाषा प्रयोक्ताको मनोभाव नै भाव हो । अर्थात् क्रियामा वक्ताको आशय बुझाउने व्याकरणिक अभिलक्षणलाई भाव भनिन्छ । नेपाली भाषामा भाव मुख्य चार प्रकारका छन् । ती हुन् : सामान्यार्थ, विध्यर्थ, संभावनार्थ र सङ्केतार्थ ।

क्रियाबाट व्यक्त हुने प्रयोक्ताको सामान्य मनोभाव नै सामान्यार्थ भाव हो । यस्तो सामान्य भाव व्यक्त गर्ने क्रियापदलाई सामान्यार्थ क्रियापद भनिन्छ । जस्तै : राम विद्यालय जान्छ । सीता पढ्छे । बहिनीले गृहकार्य गरेकी थिई ।

आज्ञा र इच्छाको मनोभाव बुझाउनेलाई विध्यर्थ भनिन्छ । यसबाट प्रयोग सन्दर्भ अनुसार अनुरोध, आदेश, प्रार्थना, सल्लाह, प्रस्ताव वा कामना समेत बुझिन्छ (अधिकारी २०५८ : १२३) ।

क्रियापदबाट व्यक्त हुने प्रयोक्ताको आदर्श अनुरोध, निर्देशन, आदि भाव आज्ञार्थ हुन् ।

जस्तै : तँ घर जा ।

तिमी घर जानू ।

तिमीहरू यता आओ ।

क्रियाले व्यक्त गर्ने प्रयोक्ताको मनको इच्छा नै इच्छार्थ भाव हो । द्वितीय पुरुष कार्यको अप्रत्यक्ष सन्दर्भ जनाउँदा इच्छार्थ व्यक्त हुन्छ ।

जस्तै : तिमिहरू भाग्यमानी भए ।

तपाईंअफिस गए हुन्छ ।

उनीहरू बसून् ।

निश्चित नभएको कुराको अनुमान वा संभावना बुझाउनेलाई संभावनार्थ भनिन्छ । यसमा काम हुने वा नहुनेमा कुनै निश्चितता हुँदैन ।

जस्तै : उनीहरूले मलाई बोलाउलान् ।

आज पानी पर्ला ।

जनताले उसलाई नेता बनाउलान् ।

क्रियाको निश्चित भाव नबताएर कार्यकारण भाव अर्थात् कार्य र त्यसको कारण बताएमा सङ्केतार्थ हुन्छ । सङ्केतार्थमा दुइवटा क्रियापद हुनैपर्छ जसमध्ये एउटाले कार्य र अर्काले त्यसको कारणलाई देखाएका हुन्छन् ।

जस्तै : उसले बोलायो भने म जान्छु ।

पानी पयो भने चिसो बढ्छ ।

माथिका उदाहरणमा उसले बोलायो, पानी पयो जस्ता उपवाक्यहरूले कारण र म जान्छु, चिसो बढ्छले कार्य जनाएका छन् ।

२.९.७ वाच्य

क्रियाले जे बुझाउँछ, त्यो वाच्य हो । अर्थात् वाक्यमा कर्ता, कर्म वा भाव (क्रिया) मध्ये कुनै एकलाई प्रधान मान्ने व्याकरणात्मक उक्तिलाई वाच्य भनिन्छ । यो मुख्यतः क्रियासँग सम्बन्धित भएर व्यक्त हुन्छ । वाक्य तत्त्वको प्रधानता/ वाच्यताका आधारमा नेपालीमा वाच्यहरू तीन किसिमका मानिन्छन् ।

क. कर्तृवाच्य ख. कर्मवाच्य र ग. भाववाच्य

वाच्यमा कर्ता प्रधान भई प्रयोग हुने व्याकरणात्मक उक्तिलाई कर्तृवाच्य भनिन्छ । कर्तृवाच्यको प्रयोग अकर्मक, सकर्मक दुबै क्रियाहरूमा हुन्छ (आधिकारी २०५८ : १६२) ।

जस्तै : म आज यहीं वस्छु । - अकर्मक क्रिया

रामले तिमिलाले बोलायो । - सकर्मक क्रिया

कर्मप्रधान हुने व्याकरणात्मक उक्तिलाई कर्मवाच्य भनिन्छ । यसमा सकर्मक क्रियामा आउने कर्मलाई कर्ताका रूपमा स्थापित गरिन्छ ।

जस्तै : रामद्वारा रावण मारियो ।

सीताद्वारा समानहरू किनिए ।

वाक्यमा क्रिया वा क्रियाका भावको प्रधानता रहने उक्तिलाई भाववाच्य भनिन्छ ।

जस्तै : आज त खुब हासियो ।

कहिले आइयो ?

२.९.८ आदर

कुनै व्यक्तिलाई गरिने सम्मान, मानमनितो र कदरलाई नै आदर भनिन्छ । आदरको अभिव्यक्ति नामिक पद र क्रियाका माध्यमबाट हुन्छ । समाजको मर्यादा अनुसार वाक्यमा आदरको व्यवहार गरिन्छ । नेपाली भाषामा आदरका विभिन्न तह हुन्छन् ।

क) निम्न आदर

ख) मध्यम आदर

ग) उच्च आदर

घ) अतिउच्च आदर

निम्न आदरको प्रयोग नाता, सम्बन्ध, पद प्रतिष्ठा आदिका दृष्टिले तल्लो स्तरको व्यक्ति, समकक्षी वा अति घनिष्टता भएका व्यक्तिका निमित्त गरिन्छ भने मध्यम आदर सानालाई बढी माया गर्दा कसैप्रति पनि बढी आदर भाव नदर्साउँदा प्रयोग गरिन्छ । उच्च आदर र अतिउच्च आदर चाहिँ आफूभन्दा ठूला र सम्मानित व्यक्तिहरूका निमित्त प्रयोग गर्ने गरिन्छ ।

जस्तै : त आइस (निम्न आदर)

तिमी आयौ (मध्यम आदर)

तपाईं आउनुभयो (उच्च आदर)

हजुर आइबक्सियो (अतिउच्च आदर)

आदरको प्रयोग व्याकरणिक मात्र नभएर सामाजिक पनि भएकाले एउटै व्यक्तिका निमित्त पनि निम्न आदर देखि अतिउच्च आदरसम्मको प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

२.९.९ कारक

वाक्यमा नामिक पदको क्रियासितको सम्बन्धलाई कारक भनिन्छ । कारकका बारेमा कृष्ण पराजुलीका अनुसार -क्रियामा भनिएको काम गर्ने नाम-सर्वनामका विभिन्न अवस्था र रूप कारक हुन् । यी आठ किसिमका छन् भनेका छन् (पराजुली, २०६१ : ७५) । हेमाङ्गराज अधिकारीले कारकका बारेमा यस्तो धारणा व्यक्त गरेका छन् : वाक्यको वाक्य संरचनामा विभिन्न पद वा पदावलीहरूले कर्ता, कर्म, पुरक, क्रियायोगी र क्रियापद भई आफूअनुसारको कार्य सम्पन्न गर्ने हुन्छन् तर यस्ता कर्ता, कर्म आदि वाक्यात्मक कार्यको स्थानमा आएर पदहरूलाई गहिरिएर हेरेमा तिनमा खास किसिमका आर्थी सम्बन्ध वा अर्थगत भूमिकाहरू अन्तरनिहित भएका देखिन्छन् । यस्ता भूमिकाहरूलाई मूलतः कारक भनिन्छ (अधिकारी, २०६२ : १९०) । कृष्णविलास पौड्यालले व्याकरणात्मक कोटिका कारकले नामिक पदको कार्यलाई बुझाउँछ । यो सरल र तिर्यक् गरी दुई प्रकारको हुन्छ (पौड्याल, २०६२ : ११२) । हेमाङ्गराज अधिकारीका अनुसार कारकहरू केन्द्रित र परिधि दुई किसिमको आर्थी सम्बन्धमा देखापर्दछन् । क्रियाको आर्थिकार्यका प्रकृतिले निर्धारित हुनेहरू केन्द्रित कारक हुन्छन् । त्यसैले अभिकर्ता, प्रवर्त्य, परिणामी, निरपेक्ष, अनुभावक र अनुप्रायकहरू केन्द्रित कारक मानिन्छन् । यस्ता कारकहरू वाक्यमा प्रायः ऐच्छिक रूपमा मात्र देखिन्छन् (अधिकारी, २०६२ : १९२) । यी विभिन्न परिभाषाबाट स्पष्ट हुन्छ भने कारकको क्रियासंग सिधै मेल हुन्छ । यसले वाक्यमा आएर शब्द शब्दबीच सङ्गति मिलाउने कार्य गर्दछ । कारकले वाक्यमा विशेष चिह्नका माध्यमबाट नाम, सर्वनाम र विशेषणसंग सम्बन्ध राख्छ । ती चिह्नलाई विभक्ति (ले, द्वारा, मा, र लाई आदि) भनिन्छ । परम्परागत रूपमा कारकलाई आठ प्रकारमा विभाजन गरिएको पाइन्छ । कर्ता, कर्म, करण, सम्प्रदान, अपादान, सम्बन्ध, अधिकरण र सम्बोधन । कारक वर्गीकरणका सम्बन्धमा विभिन्न मत भए तापनि कर्ता, कर्म, करण, सम्प्रदान, अपादान र अधिकरण गरी ६ वटा कारक र ८ वटा विभक्ति चिह्न नेपाली भाषामा रहेका छन् ।

२.१० निष्कर्ष

त्रुटि विश्लेषको सैद्धान्तिक अध्ययनबाट यसको उद्देश्य र महत्त्वको बारेमा जानकारी हासिल हुनुका साथै विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिका कारणहरूमा सिकारूको स्रोतभाषा, भाषिक वातावरण, सिकारूको बौद्धिकता, भाषिक कठिनाई र लक्ष्य भाषा रहेको कुरा यस

अध्यायबाट प्रष्ट हुन आउँछ । त्यसैगरी विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिका विभिन्न क्षेत्रहरूमा : उच्चारण, शब्दरचना, रूपरचना, वर्णविन्यास, शब्दरचना, वाक्यगत आदि पर्दछन् । त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय दिने क्रममा त्रुटि विश्लेषणको परिचय, परिभाषा, उद्देश्य, त्रुटि, गलति र भूलमा फरक, त्रुटिका प्रकार, त्रुटि विश्लेषणका पद्धतिहरू र त्रुटि विश्लेषणका चरणहरूको संक्षिप्त रूपमा चर्चा गरिएको छ ।

वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणिक कोटिहरूको परिचय दिने क्रममा भाषाविद्हरूले उल्लेख गरेका परिभाषाहरूका आधारमा व्याकरणात्मक कोटिहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, आदर र कारकको बारेमा उदाहरणसहित सामान्य परिचय समेत यसै अध्यायमा प्रस्तुत गरिएको छ । व्याकरणिक कोटिहरू यति नै छन् भन्ने कुरामा भाषाविद्हरूमा एक मत पाइदैन । कसैले ९ वटा कसैले १० वटा त कसैले ११ वटा बताउने गर्दछन् तर जति नै बताए पनि व्याकरणात्मक कार्य गर्नका लागि प्रत्यय थपिएर रूपायन हुने विकारी र अविकारी शब्दवर्ग नै व्याकरणिक कोटिहरू हुन् ।

परिच्छेद : तीन

माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वाक्यगठन

सम्बन्धी त्रुटिको वर्गीकरण एवम् विश्लेषण

३.१ परिचय

नेपाल एसिया महादेशको ठूलूला दुई राष्ट्रहरूको बीचमा पूर्व पश्चिम भएर फैलिएको भू-परिवेष्टित राष्ट्र उत्तरमा चीन र दक्षिण, पश्चिम र पूर्वमा भारतले घेरेको एउटा सानो राष्ट्र हो । यहाँ विभिन्न भाषा भाषिका मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । उनीहरूको आ-आफ्नै धर्म, संस्कृति, परम्परा एवम् चालचलन भएको हुनाले प्रत्येक भाषा भाषिका मानिसहरू आ-आफ्नै समूह बनाएर बस्ने र आ-आफ्नै मातृभाषा सामान्यकामकाज चलाउने गर्दछन् तर नेपालको राष्ट्रभाषा नेपाली भएको हुँदा नेपालभित्र बसोबास गरेका जुनसुकै भाषा भाषिका मानिसहरूलाई सरकारी कामकाज औपचारिक सभा- समारोह आदिमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा उनीहरूलाई आ-आफ्नो मातृभाषाले प्रभाव पारेको हुन्छ । मातृभाषा नेपाली भएका र नभएका विद्यार्थीहरू एउटै विद्यालयमा शिक्षण कार्यमा संलग्न हुने क्रममा आ आफ्नै भाषा भाषिकाको प्रभाव राष्ट्रभाषामा पर्ने भएकाले उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरू पनि फरक पाउन सकिन्छ ।

शिक्षार्थीले भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने त्रुटिबाट त्यस भाषाप्रति आफ्नो ज्ञान हासिल गर्ने क्रममा उसलाई कमजोर बनाउने भएकोले भाषामा भएका त्रुटिहरूको पहिचान गरी निराकरण गर्नुपर्ने आवश्यकता हुन्छ । त्यसकारण यहाँ विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणिक कोटिहरू (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, आदि) का कुन-कुन पक्षमा बढी त्रुटि गर्दछन् भन्ने कुरामा यथेष्ट अध्ययन गर्ने कोसिस गरिएको छ ।

कुनै पनि विषयको शोधकार्य भनेको परिश्रमपूर्ण र गम्भीर कार्य हो । यसका लागि गहन अध्ययन, स्पष्ट शोध र धैर्यताको आवश्यकता पर्दछ । शोधकार्य सम्पन्न गर्न रामपुर गा.वि.स. भित्रका विभिन्न सरकारी र निजी विद्यालयमा मा. वि. तहमा अध्ययन गर्ने ४० जना दलित एवम् जनजाति र अन्य विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा छनोट गरिएको छ । यिनीहरूले नेपाली भाषामा गर्ने लेखाइ सम्बन्धी, वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरूको सङ्कलन

गरी विभिन्न परीक्षणका आधारहरूको निर्माण गरी परीक्षण गरिएको छ । त्यसका लागि वस्तुगत र लेखनमा प्रश्नहरू समावेश गरिएको छ । यस अध्ययनको प्रमुख विषय भनेको विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगका क्रममा वाक्यगठन सम्बन्धी कोटिमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण हो । विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठन सम्बन्धी कोटि (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, आदर) का आधारमा कुन कुन पक्षमा बढी त्रुटिहरू गर्दछन् भन्ने कुरा यथेष्ट छ । जस अनुसार दश-दशवटा बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू १५ मिनेट समय दिएर गरिएको थियो भने आफ्नो अभिमत छोटकरीमा प्रस्तुत गर्ने गरी एउटा विषयगत प्रश्न (निबन्ध लेखन) कक्षामा नै ३० मिनेटको समय दिएर कक्षा ९ का विद्यार्थीहरूलाई लेख्न लगाइएको थियो । जसको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण एवम् विश्लेषण गरिएको छ ।

३.२ वाक्यगठनमा देखिएका व्याकरणिक कोटिगत त्रुटि विश्लेषण

भाषा सिक्ने विद्यार्थीले के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् र ती त्रुटिहरू के कति कारणले हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषयलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । हिङ्दाखेरी कमिला कुचिन्छ भनेभैँ सिकाइका क्रममा त्रुटि हुन्छ । त्रुटिनै सिक्न नसक्ने आधार नभै निराकरणका लागि विशेष सावधानी अपनाउनु पर्ने हुन्छ । भाषा सिक्ने सिकारूले मातृभाषाको सिकाइमा होस वा विमातृभाषाको सिकाइमा होस् त्रुटि गर्दछन् तर ती त्रुटिहरू फरक प्रकृतिका हुन्छन् । नेपाली शिक्षार्थीहरूले वाक्यगठन र वर्णविन्यासमा विशेष त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ । वाक्यगठन विना भाषा सरल, सुसङ्गठित, व्यवस्थित तथा सङ्गठित रूपमा सामान्यार्थ बोध गर्न पनि वाक्यगठनको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको पाइन्छ । यी वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूलाई कोटिकरका आधारमा विश्लेषण गर्ने सत्-प्रयास गरिएको छ ।

३.२.१ लिङ्गगत त्रुटिहरू

मा.वि. तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिङ्ग सम्बन्धी गरेका त्रुटिहरू निम्न छन् ।

क. रमा विद्यालय जान्छ ।

ख. बहिनीले मलाई माया गर्छ ।

माथिका वाक्यहरूमा विद्यार्थीहरूले स्त्रीलिङ्गका साथ पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरेका छन् । नं. क. मा 'रमा विद्यालय जान्छे' प्रयोग गर्नुपर्नेमा 'रमा विद्यालय जान्छ' र नं.

ख. मा 'बहिनी मलाई माया गर्छे' प्रयोग गर्नुपर्नेमा 'बहिनी मलाई माया गर्छ' प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन् ।

३.२.२ वचनगत त्रुटिहरू

मा.वि. तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वचनसम्बन्धी गरेको त्रुटिहरू निम्न छन् :-

क. कृष्णहरू स्कूल गयो ।

ख. गाइहरूले घाँस खायो ।

ग. गुरुहरूले पाठ पढायो ।

माथिका वाक्यहरूमा विद्यार्थीहरूले कर्ता जुन वचनको छ त्यही वचनका क्रियपदको प्रयोग गर्नुपर्नेमा त्यसो नगरी बहुवचन कर्ताका साथ एकवचनको क्रियापद प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन् ।

३.२.३ पुरुषगत गरेका त्रुटिहरू

माध्यमिक तहमा अध्ययनरत गर्ने विद्यार्थीहरूले अन्जानका कारणले अथवा लापरवाहीका कारणले पनि प्रशस्त गल्ती गरेका हुन्छन् । त्यस्तैगरी पुरुषमा गर्ने त्रुटिहरूमा द्वितीय पुरुष 'तिमी' प्रयोग गर्ने ठाउँमा प्रथम पुरुषका 'म', 'हामी' तृतीय पुरुषको 'उनी कलमले लेख्छन्' प्रयोग गर्नुपर्नेमा 'ऊ कलमले लेख्छ' र 'तिमी कलमले लेख्छौं' प्रयोग गरी त्रुटि गरेका छन् ।

३.२.४ कालगत त्रुटिहरू

माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा देखिएका व्याकरणिक कोटिगत त्रुटिहरूमध्ये कालमा पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ । अपूर्ण वर्तमान कालमा 'लेख्दैछु' हुनुपर्नेमा 'लेख्छु, लेख्दैन, लेख्नेछु, लेख्दै हुनेछु, लेखे' जस्ता क्रियापद राखेर त्रुटि गरेको पाइन्छ । जस्तै : 'म गृहकार्य लेख्नेछु । म गृहकार्य लेख्दै हुनेछु । म गृहकार्य लेखे' प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै 'जा' धातुको पूर्ण भूतकालमा 'सीता विद्यालय गएकी थिई ।' हुनुपर्नेमा 'सीता विद्यालय जान्छे । सीता विद्यालय गई । सीता विद्यालय गयो । सीता विद्यालय जान्छ । र सीता विद्यालय जान्छिन् ।' जस्ता वाक्य प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन् ।

३.२.५ पक्षगत त्रुटिहरू

रामपुर गा.वि.स. भित्रका माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणिक कोटिमध्ये विभिन्न पक्षमा त्रुटि गरेको पाइन्छ। अज्ञात् पक्ष अन्तर्गतको 'उसले भात खाएछ।' मा 'उसले भात खान्थ्यो, उसले भात खायो, उसले भात खान्छ,' प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यस्तै अभ्यस्त पक्ष अन्तर्गतको 'हरि सानोमा धेरै खेल्थ्यो।' मा 'हरि सानोमा धेरै खेल्छ, हरि सानोमा धेरै खेल्छ।' प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ।

३.२.६ भावगत त्रुटिहरू

माध्यमिक तहमा अध्ययनरत गर्ने विद्यार्थीहरूले भाव अन्तर्गत पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ। जस्तै : 'ऊ गाउँ जाला।' भनेर संभावनार्थक बनाउनु पर्नेमा 'ऊ गाउँ जानेछ, उ गाउँ जान्छ।' प्रयोग गरी त्रुटि गरेका छन् भने 'तँ तुरुन्त घर जा।' भनेर आज्ञार्थ जनाउनुपर्नेमा संभावनार्थक, सामान्यार्थक र सङ्केतार्थक वाक्य प्रयोग गरी त्रुटि गरेका छन्।

३.२.७ आदरगत त्रुटिहरू

आदर प्रकट गर्ने पद वा वाक्यलाई आदरार्थी भनिन्छ। यो वाक्यगठनसँग सम्बन्धित एक व्याकरणिक कोटि हो। यसमा विद्यार्थीहरूले आदर अनुसारको क्रियापद प्रयोग गरेका छैनन्। आदर रहित बनाउँदा 'केटो आयो।' हुनुपर्नेमा त्यसो नगरी 'केटो आए। केटो आउँछन्।' प्रयोग गरी त्रुटि गरेका छन्। त्यसै गरी उच्च आदर बनाउँदा 'दाजु आउनुभयो।' हुनुपर्नेमा 'दाजु आयो, दाजु आउछ।' प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ।

३.३ वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटि पक्षको विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा विश्लेषण

प्रस्तुत शोधकार्य सञ्चालन गर्न पाल्पा जिल्लाको रामपुर गा. वि. स.भित्रका पाँचवटा विद्यालयहरू नवदुर्गा मा.वि., दरै ठाटी उ.मा.वि., आधारभूत मा.वि., आनन्द निकेतन विद्याश्रम र रामपुर आवासीय उ.मा.वि. का कक्षा ९ मा अध्ययनरत ८/८ जना गरी जम्मा ४० जना विद्यार्थीहरूले वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणात्मक कोटि अन्तर्गतका लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र आदरसँग दिइएका प्रतिक्रियाहरूलाई प्रतिशतमा निकाली विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ।

३.३.१ नवदुर्गा मा.वि. रामपुर

यस विद्यालयका कक्षा ९ मा अध्ययनरत आठ जना विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणात्मक कोटि (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र आदर) का वस्तुगत र विषयगत प्रश्नहरूका प्रतिक्रियाहरूको नतिजालाई प्रतिशतमा निम्न तालिका अनुसार देखाइएको छ ।

तालिका नं १ : श्री नवदुर्गा मा.वि. रामपुर ७, पाल्पा

व्याकरणात्मक कोटिहरू	प्रश्नहरू	विद्यार्थी संख्या			विद्यार्थी संख्याको प्रतिशत		
		ठीक	बेठीक	जम्मा	ठीक	बेठीक	जम्मा
लिङ्ग	वस्तुगत	८	-	८	१००	-	१००
	विषयगत	६	२	८	७५	२५	१००
वचन	वस्तुगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
	विषयगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
पुरुष	वस्तुगत	८	-	८	१००	-	१००
	विषयगत	४	४	८	५०	५०	१००
काल	वस्तुगत	८	-	८	१००	-	१००
	विषयगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
पक्ष	वस्तुगत	८	-	८	१००	-	१००
	विषयगत	३	५	८	६२.५	३७.५	१००
भाव	वस्तुगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
	विषयगत	३	५	८	३७.५	६२.५	१००
वाच्य	वस्तुगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
	विषयगत	४	४	८	५०	५०	१००
आदर	वस्तुगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
	विषयगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
जम्मा					७२.६५	२७.३५	१००

उपर्युक्त तालिकामा देखाइएको त्रुटि विश्लेषणका आधारमा विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिको प्रतिशतलाई लिङ्ग र वचनको वस्तुगत र विषयगत क्रमशः : लिङ्गको वस्तुगतमा कुनै गल्ती गरेको पाइएन भने वचनकोमा १२.५% र विषयगतमा २५% र ३७.५% त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्यस्तै पुरुष र कालमा वस्तुगत र विषयगतमा क्रमशः ०%, ०%, ५०% र ३७.५% त्रुटि गरेको पाइन्छ भने पक्ष र भावमा क्रमशः वस्तुगत र विषयगतमा ०% , ३७.५%, ३७.५% र ६२.५% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्यस्तै गरेर वाच्य र आदरमा ३७.५%, १२.५%, ५०% र ३७.५% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

वस्तुगतमा भाव र वाच्यमा (३७.५) र विषयगतमा भावमा (६२.५) त्रुटि गरेको पाइयो । प्रश्नावलीको सरलता र जटिलतालाई हेर्दा सबैभन्दा सरल प्रश्न लिङ्गको वस्तुगत प्रश्न रहेको छ र सबैभन्दा जटिल प्रश्न भावको विषयगत प्रश्न रहेको छ ।

यसरी व्याकरणिक कोटिहरूको समग्र त्रुटिको तथ्याङ्कीय प्रतिशतलाई हेर्दा ठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी ७२.६५ प्रतिशत र बेठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी २७.३५ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेका छन् । त्यसकारण यस विद्यालयको तथ्याङ्कीय विश्लेषण गर्दा नतिजा बढी उपलब्धिमूलक देखिन्छ ।

३.३.२ आनन्द निकेतन विद्याश्रम, रामपुर

यस विद्यालयका कक्षा ९ मा अध्ययनरत आठ जना विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणात्मक कोटिमा के कति त्रुटि गर्दछन् भनी पहिल्याउनका लागि लिइएको परीक्षणको नतिजालाई निम्न तालिका अनुसार देखाइएको छ ।

तालिका नं २ : श्री आनन्द निकेतन विद्याश्रम रामपुर ५, पाल्पा

व्याकरणात्मक कोटिहरू	प्रश्नहरू	विद्यार्थी संख्या			विद्यार्थी संख्याको प्रतिशत		
		ठीक	बेठीक	जम्मा	ठीक	बेठीक	जम्मा
लिङ्ग	वस्तुगत	८	-	८	१००	-	१००
	विषयगत	६	२	८	७५	२५	१००
वचन	वस्तुगत	८		८	१००		१००
	विषयगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
पुरुष	वस्तुगत	८	-	८	१००	-	१००
	विषयगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
काल	वस्तुगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
	विषयगत	४	४	८	५०	५०	१००
पक्ष	वस्तुगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
	विषयगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
भाव	वस्तुगत	६	२	८	७५	२५	१००
	विषयगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
वाच्य	वस्तुगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
	विषयगत	६	२	८	७५	२५	१००
आदर	वस्तुगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
	विषयगत	६	२	८	७५	२५	१००
जम्मा					८१.२५	१८.७५	१००

उपर्युक्त तालिकामा देखाइएको त्रुटि विश्लेषणका आधारमा विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिको प्रतिशतलाई लिङ्ग र वचनको वस्तुगत र विषयगत क्रमशः ०%, ०% र विषयगतमा २५% र ३७.५% त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यस्तै पुरुष र कालमा वस्तुगत र विषयगतमा क्रमशः ०%, १२.५%, १२.५% र ५०% त्रुटि गरेको पाइन्छ भने पक्ष र भावमा क्रमशः वस्तुगत र विषयगतमा १२.५%, २५%, ३७.५% र १२.५% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यस्तै गरेर वाच्य र आदरमा १२.५%, १२.५%, २५% र २५% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ।

यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले व्याकरणिक कोटिमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि वस्तुगतमा भावमा (२५%) र विषयगतमा कालमा (५०%) गरेको पाइयो। प्रश्नावलीको सरलता र जटिलतालाई हेर्दा सबैभन्दा सरल प्रश्न लिङ्गको वस्तुगत प्रश्न रहेको छ र सबैभन्दा जटिल प्रश्न भावको विषयगत प्रश्न रहेको छ।

यसरी व्याकरणिक कोटिहरूको समग्र त्रुटिको तथ्याङ्कीय प्रतिशतलाई हेर्दा ठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी ७२.६५ प्रतिशत र बेठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी २७.३५ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेका छन् । त्यसकारण यस विद्यालयको को पनि तथ्याङ्कीय विश्लेषण गर्दा नतिजा बढी उपलब्धिमूलक देखिन्छ ।

३.३.३ रामपुर अङ्ग्रेजी आवासीय उ. मा. वि., रामपुर

यस विद्यालयका कक्षा ९ मा अध्ययनरत आठ जना विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणात्मक कोटिमा के कति त्रुटि गर्दछन् भनी पहिल्याउनका लागि लिइएको परीक्षणको नतिजालाई निम्न तालिकानुसार देखाइएको छ : -

तालिका नं ३ : श्री रामपुर अङ्ग्रेजी आवासीय उ.मा.वि. रामपुर ३, पाल्पा

व्याकरणात्मक कोटिहरू	प्रश्नहरू	विद्यार्थी संख्या			विद्यार्थी संख्याको प्रतिशत		
		ठीक	बेठीक	जम्मा	ठीक	बेठीक	जम्मा
लिङ्ग	वस्तुगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
	विषयगत	६	२	८	७५	२५	१००
वचन	वस्तुगत	८	-	८	१००	-	१००
	विषयगत	६	२	८	७५	२५	१००
पुरुष	वस्तुगत	८	-	८	१००	-	१००
	विषयगत	३	५	८	६२.५	३७.५	१००
काल	वस्तुगत	८	-	८	१००	-	१००
	विषयगत	६	२	८	७५	२५	१००
पक्ष	वस्तुगत	६	२	८	७५	२५	१००
	विषयगत	३	५	८	६२.५	३७.५	१००
भाव	वस्तुगत	६	२	८	७५	२५	१००
	विषयगत	४	४	८	५०	५०	१००
वाच्य	वस्तुगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
	विषयगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
आदर	वस्तुगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
	विषयगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
जम्मा					७७.३५	२२.६५	१००

उपर्युक्त तालिकामा देखाइएको त्रुटि विश्लेषणका आधारमा विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिको प्रतिशतलाई लिङ्ग र वचनको वस्तुगत र विषयगत क्रमशः १२.५%, ०% र विषयगतमा २५% र २५% त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्यस्तै पुरुष र कालमा वस्तुगत र विषयगतमा क्रमशः ०%, ०%, ३७.५% र २५% त्रुटि गरेको पाइन्छ भने पक्ष र भावमा क्रमशः वस्तुगत र विषयगतमा २५% , २५%, ३७.५% र ५०% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्यस्तै गरेर वाच्य र आदरमा वस्तुगत र विषयगतमा क्रमशः ३७.५%, १२.५%, ५०% र १२.५% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले व्याकरणिक कोटिमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि वस्तुगतमा वाच्यमा (३७.५%) र विषयगतमा भावमा (५०%) गरेको पाइयो । प्रश्नावलीको सरलता र जटिलतालाई हेर्दा सबैभन्दा सरल प्रश्न लिङ्गको वस्तुगत प्रश्न रहेको छ र सबैभन्दा जटिल प्रश्न भावको विषयगत प्रश्न रहेको छ ।

यसरी व्याकरणिक कोटिहरूको समग्र त्रुटिको तथ्याङ्कीय प्रतिशतलाई हेर्दा ठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी ७७.३५ प्रतिशत र बेठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी २२.६५ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेका छन् । त्यसकारण यस विद्यालयको पनि तथ्याङ्कीय विश्लेषण गर्दा नतिजा बढी उपलब्धिमूलक देखिन्छ ।

३.३.४ दरै ठाँटी उ. मा. वि., रामपुर

यस विद्यालयका कक्षा ९ मा अध्ययनरत आठ जना विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणात्मक कोटिमा के कति त्रुटि गर्दछन् भनी पहिल्याउनका लागि लिइएको परीक्षणको नतिजालाई निम्न तालिका अनुसार देखाइएको छ :-

तालिका नं ४ : श्री दरै ठाँटी उ. मा. वि., रामपुर १, पाल्पा

व्याकरणात्मक कोटिहरू	प्रश्नहरू	विद्यार्थी संख्या			विद्यार्थी संख्याको प्रतिशत		
		ठीक	बेठीक	जम्मा	ठीक	बेठीक	जम्मा
लिङ्ग	वस्तुगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
	विषयगत	३	५	८	३७.५	६२.५	१००
वचन	वस्तुगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
	विषयगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
पुरुष	वस्तुगत	४	४	८	५०	५०	१००
	विषयगत	३	५	८	३७.५	६२.५	१००
काल	वस्तुगत	६	२	८	७५	२५	१००
	विषयगत	३	५	८	३७.५	६२.५	१००
पक्ष	वस्तुगत	४	४	८	५०	५०	१००
	विषयगत	२	६	८	२५	७५	१००
भाव	वस्तुगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
	विषयगत	३	५	८	३७.५	६२.५	१००
वाच्य	वस्तुगत	६	२	८	७५	२५	१००
	विषयगत	४	४	८	५०	५०	१००
आदर	वस्तुगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
	विषयगत	४	४	८	५०	५०	१००
जम्मा					५५.४६	४४.५४	१००

उपर्युक्त तालिकामा देखाइएको त्रुटि विश्लेषणका आधारमा विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिको प्रतिशतलाई लिङ्ग र वचनको वस्तुगत र विषयगत क्रमशः ३७.५%, ३७.५% र विषयगतमा ६२.५% र १२.५% त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्यस्तै पुरुष र कालमा वस्तुगत र विषयगतमा क्रमशः ५०%, २५%, ६२.५% र ६२.५% त्रुटि गरेको पाइन्छ भने पक्ष र भावमा क्रमशः वस्तुगत र विषयगतमा ५०%, ३७.५%, ७५% र ६२.५% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्यस्तै गरेर वाच्य र आदरमा वस्तुगत र विषयगतमा क्रमशः २५%, १२.५%, ५०% र ५०% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले व्याकरणिक कोटिमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि वस्तुगतमा पक्ष र पुरुषमा (५०%) र विषयगतमा लिङ्ग, पुरुष, काल र भावमा (६२.५%) गरेको पाइयो । प्रश्नावलीको सरलता र जटिलतालाई हेर्दा सबैभन्दा सरल प्रश्न लिङ्गको वस्तुगत प्रश्न रहेको छ र सबैभन्दा जटिल प्रश्न भावको विषयगत प्रश्न रहेको छ ।

यसरी व्याकरणिक कोटिहरूको समग्र त्रुटिको तथ्याङ्कीय प्रतिशतलाई हेर्दा ठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी ५५.४६ प्रतिशत र बेठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी ४४.५४ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेका छन् । त्यसकारण यस विद्यालयको तथ्याङ्कीय विश्लेषण गर्दा नतिजा सामान्य देखिन्छ ।

३.३.५ आधारभूत मा. वि., रामपुर

यस विद्यालयका कक्षा ९ मा अध्ययनरत आठ जना विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणात्मक कोटिमा के कति त्रुटि गर्दछन् भनी पहिल्याउनका लागि लिइएको परीक्षणको नतिजालाई निम्न रूपमा देखाइएको छ :-

तालिका नं ५ : श्री आधारभूत मा.वि. रामपुर ५, पाल्पा

व्याकरणात्मक कोटिहरू	प्रश्नहरू	विद्यार्थी संख्या			विद्यार्थी संख्याको प्रतिशत		
		ठीक	बेठीक	जम्मा	ठीक	बेठीक	जम्मा
लिङ्ग	वस्तुगत	६	२	८	७५	२५	१००
	विषयगत	३	५	८	६२.५	३७.५	१००
वचन	वस्तुगत	७	१	८	५०	५०	१००
	विषयगत	३	५	८	३७.५	६२.५	१००
पुरुष	वस्तुगत	६	२	८	७५	२५	१००
	विषयगत	४	४	८	५०	५०	१००
काल	वस्तुगत	७	१	८	८७.५	१२.५	१००
	विषयगत	३	५	८	६२.५	३७.५	१००
पक्ष	वस्तुगत	५	३	८	६२.५	३७.५	१००
	विषयगत	३	५	८	५०	५०	१००
भाव	वस्तुगत	५	३	८	५०	५०	१००
	विषयगत	३	५	८	३७.५	६२.५	१००
वाच्य	वस्तुगत	४	४	८	२५	७५	१००
	विषयगत	३	५	८	३७.५	६२.५	१००
आदर	वस्तुगत	६	२	८	५०	५०	१००
	विषयगत	२	६	८	२५	७५	१००
जम्मा					५२.३४	४७.६६	१००

उपर्युक्त तालिकामा देखाइएको त्रुटि विश्लेषणका आधारमा विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिको प्रतिशतलाई लिङ्ग र वचनको वस्तुगत र विषयगत क्रमशः २५%, ५०% र विषयगतमा ३७.५% र ६२.५% त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यस्तै पुरुष र कालमा वस्तुगत र विषयगतमा क्रमशः २५%, १२.५%, ५०% र ३७.५% त्रुटि गरेको पाइन्छ भने पक्ष र भावमा क्रमशः वस्तुगत र विषयगतमा ३७.५%, ५०%, ५०% र ६२% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यस्तै गरेर वाच्य र आदरमा वस्तुगत र विषयगतमा क्रमशः ७५%, ५०%, ६२.५% र ७५% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ।

यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले व्याकरणिक कोटिमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि वस्तुगतमा वाच्यमा (७५%) र विषयगतमा भावमा (७५%) गरेको पाइयो। प्रश्नावलीको सरलता र जटिलतालाई हेर्दा सबैभन्दा सरल प्रश्न लिङ्गको वस्तुगत प्रश्न रहेको छ र सबैभन्दा जटिल प्रश्न भावको विषयगत प्रश्न रहेको छ।

यसरी व्याकरणिक कोटिहरूको समग्र त्रुटिको तथ्याङ्कीय प्रतिशतलाई हेर्दा ठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी ५२.३४ प्रतिशत र बेठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने विद्यार्थी ४७.६६ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहेका छन्। त्यसकारण यस विद्यालयको को तथ्याङ्कीय विश्लेषण गर्दा नतिजा सामान्य देखिन्छ।

३.४ त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षण

शिक्षणमा भएका कमीकमजोरीको निराकरण गरी सुधार गर्ने प्रक्रिया निराकरणात्मक शिक्षण हो। यस्तो शिक्षणका त्रुटिहरू मानसिक, शारीरिक, पारिवारिक, बौद्धिकक्षमता, वातावरण, आर्थिक तथा शिक्षकको कारणबाट हुने गर्दछन्। कक्षा क्रियाकलापमा विद्यार्थीहरूका भाषिक त्रुटि पत्ता लगाई सो अनुरूप समाधान हुने गरी शिक्षण गर्नु निराकरणात्मक शिक्षण हो। उपर्युक्त समयमा नै निराकरणात्मक शिक्षण गरेमा शिक्षक, विद्यार्थी दुवैलाई समस्या समाधान गर्न सजिलो हुन्छ। यस शोधपत्रको सन्दर्भमा मा. वि. तहमा वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरूका सम्बन्धमा जानकारी हासिल गराउनु र तिनमा केही त्रुटिहरू भएमा सो भन्दा माथिल्लो तहमा गएर सो सम्बन्धी निराकरण गर्ने उद्देश्यले यस तहको अनिवार्य नेपालीको पाठ्यक्रममा त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षण गर्न थप प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ। किनभने उच्च मा. वि. तहको प्रवेशद्वारमा पुगिसकेको अवस्थामा पनि धेरैजसो

विद्यार्थीहरूमा त्यो स्तर अनुसारको ज्ञानको तहसम्म नपुगेको आभास माथिका तालिका शीर्षक उपशीर्षकबाट पनि पुष्टि हुन आउँछ । त्यसैले विद्यालयमा त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षण गराई नेपाली भाषाको पठन पाठन सञ्चालन गरी विद्यार्थीहरूलाई सक्षम बनाउनु आजको आवश्यकता देखिन्छ ।

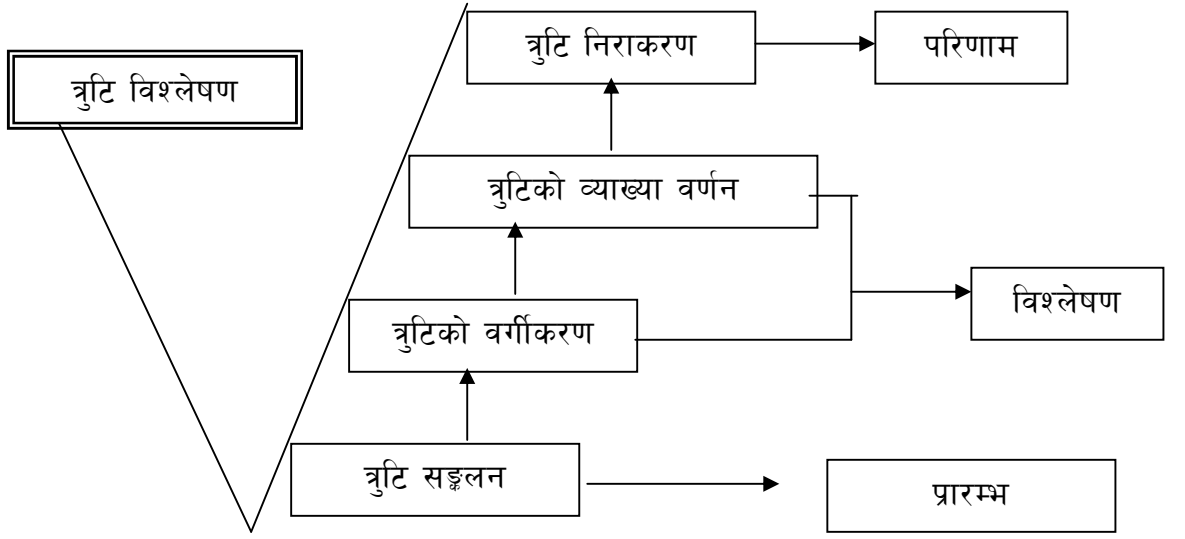
३.५ लेखाइ सम्बन्धी त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षणका उपायहरू

सिकाइको क्रममा विद्यार्थीहरूका कमी कमजोरी पत्ता लगाउनु पर्दछ । विद्यार्थीहरूले कुन पक्षमा बढी त्रुटि गर्दछन् र कारणहरू के के हुन् भनी अन्वेषण गर्नुपर्दछ । यसरी त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षणमा प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गरी पाठ्यक्रम अनुसारको उद्देश्यहरू हासिल गर्न थप केही माध्यमहरू प्रयोगमा ल्याउन सकिन्छ :

१. सर्वप्रथम समस्याको पहिचान गरी प्रभावकारी शिक्षण विधि प्रयोग गर्ने ।
२. सैद्धान्तिक प्रक्रियालाई भन्दा प्रयोगात्मक प्रक्रियामा जोड दिई भाषा शिक्षण गर्ने ।
३. त्रुटिका कारणहरूको बारेमा विद्यार्थीसँग छलपल गर्ने ।
४. धेरै उदाहरणको प्रयोग गर्न विद्यार्थीहरूलाई प्रेरित गर्ने ।
५. शुद्ध प्रयोगको अभ्यास गराउने ।
६. व्याकरणात्मक त्रुटिहरू औल्याई शुद्ध नेपाली लेखनमा जोड दिने ।
७. विभिन्न वर्ग र जातिका विद्यार्थीहरूले के कस्ता प्रकृतिका त्रुटि गर्दा रहेछन् सो पहिचान गरी त्यस अनुरूपको भाषा शिक्षण गर्नुपर्ने ।

उपयुक्त उपायहरूबाट विद्यार्थीहरूले स्तरीय सिकाइ सिक्न र प्रयोग गर्न सक्ने वातावरण सृजना हुन सक्दछ । यसको लागि तालिका नं. ६ लाई पनि उपयोग गर्न सकिन्छ ।

तालिका नं. ६

३.६ निष्कर्ष

रामपुर गा.वि.स. भित्रका मा. वि. तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणिक कोटि अन्तर्गत गरेको त्रुटिलाई राखिएको छ । ५ वटा विद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई विद्यालयगत आधारमा छुट्टाछुट्टै राखेर तथ्याङ्कीय त्रुटि विश्लेषणद्वारा प्रतिशतमा निकालिएको छ । यसरी त्रुटिहरूलाई प्रतिशतमा निकाली त्रुटि गर्ने क्षेत्र पहिल्याई सबैभन्दा बढी त्रुटि गर्ने र कम त्रुटि गर्ने क्षेत्र पत्ता लगाउने काम गरिएको छ । यसरी विद्यालयगत त्रुटिको समग्र रूपमा हेर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि श्री आधारभूत मा. वि. का विद्यार्थीहरूले ४७.६६ प्रतिशतले गरेको पाइन्छ भने सबैभन्दा कम त्रुटि श्री आनन्द निकेतन विद्याश्रमका विद्यार्थीहरूले १८.२५ प्रतिशतले गरेको पाइन्छ ।

वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणात्मक कोटिहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, र आदर गरी आठवटा पक्षसँग सम्बन्धित प्रश्नावलीको परीक्षण गर्दा विद्यार्थीहरूले वस्तुगत र विषयगत दुबै प्रश्नमा, वस्तुगत प्रश्नमा व्यक्त गरेअनुसार विषयगत लेखनमा त्यसैगरी प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न सकेका छैनन् र त्यसकारण वाक्यगठनसँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटिहरूको अशुद्धताका साथै सबै तत्वहरूलाई समेटेर लेख्न पनि नसक्ने हुनाले विषयगत लेखनमा व्यक्त गर्न नसकेका प्रतिक्रियाहरूलाई स्वाभाविक रूपमा लिन पनि सकिन्छ ।

परिच्छेद चार

निष्कर्ष तथा सुभाव

४.१ निष्कर्ष

भाषा भनेको विचार विनिमयको साधन हो । भाषाले गर्दा नै एक मानिस र अर्को मानिसबीचको सम्बन्धलाई सुधार गर्न सफल भएको हुन्छ । त्यसकारण भाषाको विकास हुनु जरूरी भएकाले भाषा विकासतर्फ सबै मिलेर लाग्नुपर्ने देखिन्छ । कुनै पनि देशको राष्ट्रभाषाले त्यो देशको राष्ट्रिय एकता र गौरवलाई बोकेको हुन्छ । त्यसैले गर्दा नै वर्तमान समयमा नेपालको राष्ट्र भाषा नेपालीलाई विकसित बनाउनु आवश्यक देखिन्छ । नेपाली भाषा नेपालको साझा भाषा, सम्पर्क भाषा आदि भएका कारणले नेपाली बाहेक अरू भाषा बोल्ने व्यक्तिहरूले पनि नेपाली भाषा बोल्नुपर्ने अथवा सिक्नुपर्ने हुन्छ । शिक्षण कार्य त भन नेपाली भाषामा नै सम्पन्न गर्नुपर्ने हुन्छ । यसबाट दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्नेहरूका लागि नेपाली भाषा सिक्दा प्रशस्त त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिहरूलाई कमी कमजोरीका रूपमा नहेरी भाषा सिक्दा हुने स्वाभाविक प्रक्रियाको रूपमा लिनुपर्दछ । मा. वि. तहका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा मूलतः मातृभाषाको अवस्थाले प्रभाव पार्दछ र त्यसकै कारणले उनीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस अध्ययनमा माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूमा त्यससँग सम्बन्धित विभिन्न व्याकरणात्मक कोटिका क्षेत्रहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, र आदरमा गरेका त्रुटिहरू विभिन्न प्रकारका देखिएका छन् । यहाँ तीनै त्रुटिहरूको अध्ययनको निष्कर्षलाई निम्न रूपमा समावेश गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

१. प्रस्तुत अध्ययन रामपुर गा. वि. स. भित्रका ५ वटा विद्यालयहरूका कक्षा ९ मा अध्ययनरत ८/८ जना गरी ४० जना विद्यार्थीहरूमा मात्र सीमित रहेको छ ।
२. यस अध्ययनमा व्याकरणात्मक कोटिका लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, र आदरलाई मात्र लिइएको छ ।
३. मा. वि. तहका विद्यार्थीहरूले गर्ने वाक्यगठनसँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटिका त्रुटि पत्ता लगाइएको छ ।

४. त्रुटिलाई विद्यालयगत आधारमा तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरी प्रतिशतमा निकालिएको छ ।
५. कक्षा ९ का विद्यार्थीहरूले व्याकरणिक कोटिमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि भाव, वाच्य र पक्षमा गरेको पाइएको छ ।
६. विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा ठीक प्रतिक्रिया लिइन्ना गरेको पाइएको छ ।
७. वस्तुगत, विषयगत प्रश्नलेखनमा सबैभन्दा बढी त्रुटि विषयगत प्रश्नमा नै गरेको पाइन्छ ।
८. ५ वटा विद्यालयका विद्यार्थीहरूमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि श्री आधारभूत मा. वि. का विद्यार्थीहरूले गरेको पाइन्छ ।
९. ५ वटा विद्यालयका विद्यार्थीहरूले ठीक या गलत जे भए तापनि सबैले दिइएको प्रश्नमा प्रतिक्रिया व्यक्त गरेका छन् ।
१०. मगर, नेवार लगायतका जनजातिले आदर सम्बन्धी त्रुटि बढी गरेको देखिएको छ ।
११. विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्नुको कारणको रूपमा नियमको अभावका साथसाथै अभ्यासको कमी पनि देखिन्छ ।

समग्र रूपमा मा. वि. तहका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिलाई हेर्दा त्रुटि हुनाका कारणका रूपमा मातृभाषाको प्रभाव, समुदायके शैक्षिक प्रशासन, नेपाली विषयलाई सरल विषयका रूपमा हेरिनु, नेपाली विषय पढाउनका लागि दक्ष र तालिम प्राप्त शिक्षक हुनुपर्ने आवश्यकताको कमी हुनु, शिक्षकहरूलाई उपयुक्त तालिमको अभाव, विद्यालय तहको लागि उपयुक्त र आधिकारिक व्याकरणको अभाव आदि रहेको पाइन्छ ।

नेपाली भाषा प्राथमिक तहदेखि स्नातकोत्तर तहसम्म अध्ययन अध्यापन भए पनि मा. वि. तहको अन्तिम सिँडीसम्म आइपुग्दा नेपाली भाषाको सही प्रयोग गर्न र सही वाक्यहरू निर्माण गर्न नसक्नु चिन्ताको विषय रहेको छ । त्यसकारण नेपाली वाक्यगठनका विभिन्न पक्षहरूमा मा.वि. तहका विद्यार्थीहरूले के कस्ता त्रुटि गर्दा रहेछन् ? भन्ने समस्यालाई आफ्नो अनुसन्धानको विषय छनोट गरी अध्ययन कार्य सुरु गरिएको हो । यस अध्ययनमा वचन, पुरुष, लिङ्ग, काल, पक्ष, भाव र आदर गरी वाक्यगठन सम्बन्धी कोटिहरूको यी पक्षहरूलाई समेटि वस्तुगत पहिचानात्मक बहुवैकल्पिक प्रश्न संख्या १० र ५ वटा संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नहरू राखिएका छन् । यी प्रश्नावली रामपुर गा. वि. स. भित्रका ३ वटा सरकारी विद्यालय र २ वटा निजी स्तरबाट सञ्चालित आवासीय विद्यालयमा

८/८ जना दलित र जनजातिका र अन्य विद्यार्थीहरूलाई उचित किसिमको निर्देशन सहित भर्ना लगाई परीक्षण गरी तालिकामा कोटिको आधारामा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

वाक्यवाट व्याकरणात्मक कार्यको बोध र अभिव्यक्ति हुन्छ । वचनले संख्याको जानकारी दिन्छ भने पुरुषले कनका सन्दर्भमा संलग्न भएका सहभागीहरूको प्रकृतिलाई जनाउँछ । नेपाली व्याकरणमा प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुष गरी तीन प्रकारका पाइन्छन् । लिङ्गले पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग जस्ता चिह्नको बोध गराउँछ । त्यसै गरी कालले समयको बोध गराउँदछ । यो पनि सामान्यतया भूत, भविष्यत र वर्तमान गरी तीन प्रकारका छन् । कालको विशेष अवस्था वा परिस्थितिमा घटित क्रियाको बोध गराउने वाक्यगठनको कोटिकर पक्ष हो । यो सामान्यतया सामान्य, पूर्ण, अपूर्ण, अज्ञात् र अभ्यस्त गरी पाँच प्रकारको हुन्छ । वक्ता वा लेखकको मनसाय बुझाउने क्रियाको रूप भाव हो । यो सामान्यार्थ, आज्ञार्थ, इच्छार्थ, सम्भावनार्थ र सङ्केतार्थ गरी पाँच प्रकारको छ । आदर प्रकट गर्ने पद वा वाक्य आदर हो । नेपाली भाषामा आदर पाँच प्रकारका छन् । ती हुन आदररहित, मध्यम, उच्च, उच्चतर र उच्चतम ।

भाषा शिक्षणसँग त्रुटि विश्लेषणको गहिरो सम्बन्ध छ । त्रुटि विश्लेषणविना सफल तथा प्रभावकारी शिक्षण सम्भव हुदैन । त्रुटि विश्लेषण गर्ने क्रममा ३ वटा सरकारी र २ वटा निजी विद्यालयका विद्यार्थी प्रति विद्यालय ८ जनाका दरले हुन आउने संख्या बराबर ४० जनालाई नमूनाको रूपमा छनोट गरिएको थियो । बहुवैकल्पिक पहिचानात्मक प्रश्न र विषयगत प्रश्नको उत्तर लेख्न लगाउँदा सरकारी विद्यालयका विद्यार्थीहरूले भन्दा निजी विद्यालयका विद्यार्थीहरूले कम त्रुटि गरेको पाइयो । यसरी सरकारी विद्यालय र निजी विद्यालयको तुलना गर्दा सरकारी विद्यालय भन्दा निजी स्तरबाट सञ्चालित विद्यालयका विद्यार्थीले कम त्रुटि गरेको अध्ययनले देखाउँछ ।

४.२ सुभावहरू

प्रस्तुत सोध अध्ययनको उद्देश्य अनुरूप त्रुटि विश्लेषण र विवेचनाका आधारमा प्रभावकारी शिक्षण गर्न निम्नलिखित सुभावहरू प्रस्तुत गरिएको छ :-

१. मा. वि. तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन गर्दा गर्ने त्रुटिहरू हटाउन नेपाली भाषा शिक्षकले व्यतिरेकी अध्ययनको मद्दत लिई सोही अनुसारको

- अभ्यासमा उनीहरूलाई बढी भन्दा बढी संलग्न गराउनाले त्रुटि कम गराउन सकिन्छ ।
२. विद्यार्थीहरूमा त्रुटि निराकरणका लागि सैद्धान्तिक व्याकरणको सट्टा प्रयोगमूलक अभ्यास मा जोड दिनाले त्रुटि कम गर्न सकिन्छ ।
 ३. त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षण सम्बन्धी उद्देश्य पूरा गर्न नेपाली भाषा व्याकरणका विभिन्न पक्षमा निदानात्मक परीक्षणको व्यवस्था गरी जोड दिएमा त्रुटि कम गर्न सकिन्छ ।
 ४. शिक्षण सन्दर्भमा नेपाली भाषा व्याकरणका विभिन्न पक्षहरूमा बढी जोड दिई पाठ्यक्रम निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
 ५. विद्यार्थीहरूमा भएका त्रुटि निराकरणका लागि बढीभन्दा बढी गृहकार्य दिने र स्वतन्त्र लेखनमा गरेका त्रुटिहरूका बारेमा जानकारी सहित सजग गराउनु पर्दछ ।
 ६. नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा विद्यार्थीहरूलाई नै बढी सक्रिय बनाई भाषाको लिखित प्रयोग गरी शुद्ध भाषिक प्रयोक्तालाई पुरस्कृत गर्ने, स्यावासी दिने आदि क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने ।
 ७. दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूलाई भाषाका चार सीप सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइलाई एकीकृत रूपमा शिक्षण गर्ने ।
 ८. भाषा शिक्षण गर्दा आवश्यक शिक्षण सामग्रीहरूको निर्माण गरी शिक्षण गर्ने ।
 ९. नेपाली भाषा पहिलो भाषाका रूपमा सिक्ने र दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरूलाई एकै कक्षामा राखी शिक्षण गर्नुपर्ने विद्यमान परिस्थितिमा दुवै समूहलाई समन्वयात्मक र सहयोगात्मक वातावरण सिर्जना गरी भाषा शिक्षण गर्नुपर्ने आवश्यक हुन्छ ।
 १०. नेपाली भाषालाई जसरी बोले पनि हुन्छ जसरी लेखे पनि हुन्छ भन्ने धारणालाई मस्तिष्कबाट हटाउनुपर्ने देखिन्छ । नेपाली भाषाको उत्थानका लागि सचेत र जागरूक गराउनुपर्ने देखिन्छ ।
 ११. अधिकांश विद्यालयमा तालिम प्राप्त शिक्षकको अभाव भए पनि भाषिक सीप सिकाउने नभई विषयवस्तुमात्र रटाउने प्रचलन बढी रूपमा देखिन्छ । प्रभावकारी भाषा शिक्षणका लागि समय समयमा गोष्ठीहरू गराई शिक्षकलाई समस्या समाधानमा समुचित उपायको जानकारी गराउनुपर्ने तड्कारो आवश्यकता देखिन्छ ।

४.३ भावी अनुसन्धानका क्षेत्रहरू

भाषा सम्बन्धी अध्ययन जति धेरै गरे पनि पूर्ण हुन सक्दैन । भाषामा जति धेरै अध्ययन गयो अति धेरै थप नयाँ नयाँ कुराहरू पाउन सकिने हुन्छ । त्यसकारण प्रस्तुत अध्ययनमा माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनसँग सम्बन्धित त्रुटिहरू अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव वाच्य र आदरमा मात्र अध्ययन गरिएको हुनाले व्याकरणका अरू कोटिमा अध्ययन हुनु पनि आवश्यक छ । वाक्यगठनको त्रुटि सम्बन्धी शीर्षक सम्भावित थप दक्षहरू निम्न छन् :-

- १) निजी विद्यालयका र सरकारी विद्यालयका कक्षा १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वाच्य र कारकगत व्याकरणिक कोटिमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन ।
- २) कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वाच्य र कारकगत व्याकरणिक कोटिमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन
- ३) नि.मा.वि तहमा अध्ययनरत मगर तथा गुरुङभाषाभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन ।
- ४) माध्यमिक तहमा अध्ययनरत नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली व्याकरणात्मक कोटिहरूमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन ।

सन्दर्भसामग्री-सूची

अधिकारी, हेमाङ्गराज, (२०४०), पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू, स्नातककोत्तर तह, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज, (२०६१) नेपाली भाषा शिक्षण, काठमाडौं : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
_____, (२०६२) समसामयिक नेपाली व्याकरण, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

_____, (२०६२) सामाजिक र प्रायोगिक भाषा विज्ञान, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

_____, र बट्टी विशाल भट्टराई (२०६३) प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश, काठमाडौं : विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ।

आचार्य, प्रकाश, (२०६२) तनहुँ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर तह, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

आचार्य, ब्रतराज, (२०५८), आधारभूत नेपाली व्याकरण तथा रचना, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

गौतम, रामप्रसाद (२०६१), प्रायोगिक भाषा विज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौं : दीक्षान्त पुस्तक भण्डार ।

गौतम, रामप्रसाद, (२०६१), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : दीक्षान्त पुस्तक भण्डार ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद, (२०६५), प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।

दुङ्गाना, तुलसीप्रसाद, (२०६५), प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौं : सुजाता प्रकाशन ।

दुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल, (२०६२), प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : एम. के. पब्लिसर्स एण्ड डिस्ट्रीब्यूटर्स ।

न्यौपाने, टङ्कप्रसाद, (२०५१), भाषाविज्ञानको रूपरेखा, धरान : नेपाल बुक डिपो ।

- पराजुली, केशव, (२०५९), पोखरा उपमहानगरपालिका कक्षा आठमा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर तह, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि. वि., कीर्तिपुर ।
- पराजुली, कृष्णप्रसाद, (२०६१) राम्रो रचना मीठो नेपाली, काठमाडौं : सहयोग प्रेस ।
- पौडेल, नारायणदत्त, (२०५४), गुरुडभाषा र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिको अध्ययन, स्नातकोत्तर तह, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि. वि., कीर्तिपुर ।
- पौडेल, विन्दु, (२०५८), कक्षा सातमा अध्ययनरत थारुभाषी विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर तह, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि. वि., कीर्तिपुर ।
- पौड्याल, होमनाथ र नेत्रप्रसाद पौडेल, (२०५७), साधारण नेपाली व्याकरण र समीक्षा, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
- भण्डारी, पारसमणि, (२०६३), स्नातकोत्तर नेपाली शोध विवरण, काठमाडौं : न्यु हीरा बुक्स इन्टरप्राइजेज ।
- भण्डारी, विमला, (२०६१), कास्की जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत गुरुडभाषा मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर तह, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि. वि., कीर्तिपुर ।
- लम्साल, रामचन्द्र (२०६२), नेपाली भाषा र व्याकरण, काठमाडौं : सनलाइट पब्लिकेसन ।
- शर्मा, केदारप्रसाद, (२०५१), नेपाली भाषा शिक्षण, भक्तपुर : शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र ।
- सुवेदी, धनञ्जय, (२०५९), पर्वत जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत गुरुडभाषी विद्यार्थीहरूले नेपालीभाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन, स्नातकोत्तर तह, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि. वि., कीर्तिपुर ।
- सुवेदी, नारायणदत्त, (२०६०), कक्षा ६ मा अध्ययनरत गुरुडभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन, स्नातकोत्तर तह, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि. वि., कीर्तिपुर ।

परिशिष्ट 'क'

नमुना प्रश्नावली

मिति:-

विद्यालयको नाम:

समय: १ घण्टा

विद्यार्थीको नाम :

कक्षा :

वस्तुगत प्रश्नहरू

क) मिल्ने उत्तरमा ठीक (✓) चिह्न लगाउनुहोस् ।

१) निम्नलिखित पुलिङ्ग प्रयोगमा कुन वाक्य ठीक छ ?

अ) रामले फुटबल खेलेको छन् ।

आ) रामले फुटबल खेलेको छ ।

इ) रामले फुटबल खेलेकी छन् ।

ई) रामले फुटबल खेल्छन् ।

२) निम्नलिखित स्त्रीलिङ्ग प्रयोगमा कुन वाक्य ठीक छ ?

अ) रमा क्याम्पस गएका छन् ।

आ) रमा क्याम्पस गयो ।

इ) रमा क्याम्पस गइन् ।

ई) रमा क्याम्पस जाला ।

३) तलका मध्ये बहुवचन प्रयोगमा कुन वाक्य ठीक छ ?

अ) हामी रोटी खान्छौ ।

आ) हामी रोटी खान्छ ।

इ) हामी रोटी खान्छन् ।

ई) हामी रोटीहरू खान्छु ।

४) तलका मध्ये कुन वाक्यमा प्रथम पुरुषको प्रयोग भएको छ ?

अ) हामी पढ्छौं ।

आ) तिमी पढ्छौं ।

इ) ऊ पढ्छ ।

ई) उनीहरू पढ्छन् ।

५) तलका मध्ये वर्तमान काल बुझाउने वाक्य कुन हो ?

अ) नवीनले चिठी लेख्छ ।

आ) नवीनले चिठी लेख्यो ।

इ) नवीनले चिठी लेखेछ ।

ई) नवीनले चिठी लेखेको थियो ।

६) तलका मध्ये भविष्यतकाल बुझाउने वाक्य कुन हो ?

अ) म पछि डाक्टर बन्नेछु ।

आ) क कक्षामा गीत गाउँछु ।

इ) म गीत गाउँदैछु ।

ई) म गीत गाएको छु ।

७) तलका मध्ये आज्ञार्थक बुझाउने वाक्य कुन हो ?

अ) म घर जान्छु ।

आ) आज पानी पर्ला ।

इ) राम्रोसँग परीक्षा देऊ ।

ई) म निबन्ध कहिल्यै पढ्दिन ।

८) तलका मध्ये पूर्ण भविष्यतकाल बुझाउने वाक्य कुन हो ?

अ) हरि किताब पढेको हुनेछ ।

आ) हरि किताब पढ्छ ।

इ) हरि किताब पढेको थियो ।

ई) हरि किताब पढ्दै छ ।

९) तलका मध्ये कुनले अज्ञात भूत जनाउँछ ?

अ) पोखरामा ठूलो पानी परेछ ।

आ) पोखरामा पानी पर्दैछ ।

इ) पोखरामा पानी पर्नेछ ।

ई) पोखरामा पानी परेको छ ।

१०) तलका मध्ये कुन वाक्य ठीक हो ?

अ) म त भात खायो ।

आ) म ट भात खान्छु ।

इ) म त भात खान्छु ।

ई) म त भात खान्चु ।

११. “विद्यार्थी जीवनको महत्त्व” शीर्षकमा छोटो निबन्ध लेख्नुहोस् ।

परिशिष्ट 'ख'

सहयोगी विद्यालयहरू

- १) नवदुर्गा मा. वि., रामपुर, ७ पाल्पा
- २) दरैँठाटी उ. मा. वि. रामपुर १, पाल्पा
- ३) आनन्द निकेतन विद्याश्रम, रामपुर ५, पाल्पा
- ४) रामतुल्सी उ. मा. वि., रामपुर ४, पाल्पा
- ५) रामपुर अङ्ग्रेजी आवासीय उच्च माध्यमिक विद्यालय, रामपुर ३

व्यक्तिगत विवरण

नाम	:	सुनीला भण्डारी	
पिता	:	उमानाथ भण्डारी	
माता	:	सुभद्रा भण्डारी	
जन्मस्थान	:	हुँगी -४, पाल्पा	
नागरिकता	:	नेपाली	
धर्म	:	हिन्दू	
सम्पर्क नं.	:	९८४७१५०८६	
शिक्षा :		एस एल सी - जनकल्याण उ.मा.वि., हुँगी १० + २ - तानसेन बहुमुखी क्याम्पस, तानसेन, पाल्पा स्नातक - तानसेन बहुमुखी क्याम्पस, तानसेन स्नातकोत्तर - तानसेन बहुमुखी क्याम्पस, तानसेन, पाल्पा	